

AKADEMİK-US

Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi

e-ISSN: 2602-3253

Araştırma Makalesi/ Research Article, Aralık 2022, 6/2, 1-30.

Geliş Tarihi: 27.11.2022

Kabul Tarihi: 17.12.2022

Rezîn b. Muâviye es-Sarakustî'nin *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen* İsimli Kitabının *İlim* Bölümünün Değerlendirilmesi

Mustafa AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Assist. Assoc. Dr., Mersin University, Faculty of Islamic Studies of Basic Islamic Sciences

Mersin, Türkiye

maydin@mersin.edu.tr, 0000-0002-3720-0458

Öz

Rezîn b. Muâviye es-Sarakustî (ö. 535/1140), *Kütüb-i Sitte* ismiyle meşhur olan altı hadis kitabındaki rivayetleri ilk defa derleyerek, *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen* adlı eserinde bir araya getiren âlimdir. Mecdüddîn İbnü'l-Esîr (ö. 606/1210), onun kitabını incelemiş ve sonucunda hadislerin bab başlığıyla uyumsuzluğu, tekrarlar ve olması gerektiği halde bazı rivayetlere yer verilmemesi gibi tespit etmiş olduğu birtakım hususlardan dolayı bunları gidermek amacıyla *Câmi'u'l-usûl li-ehâdîsi'r-resûl* ismiyle yeni bir eser telif etmiştir. Bu açıdan çalışmanın amacı, *et-Tecrîd li's-sihâh*'in el yazma nüshasının *İlim* bölümü özelinde bilimsel değerini incelemektir. Çalışmada Rezîn b. Muâviye'nin kitabının bab başlıklarını oluştururken referans aldığı Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh* isimli eserinin *İlim* bölümü, bab başlıkları ve altında yer alan rivayetler bire bir mukayeseli bir şekilde ele alınarak, tümevarım yöntemiyle kitap hakkında genel bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda İbnü'l-Esîr'in, tespit ettiği hususlar araştırılmış, örnekleriyle değerlendirilmiştir ve eserlerdeki benzerlikler ve farklılıklar açıklanmıştır. Alanında ilk olması dolayısıyla Rezîn b. Muâviye ve eseri, hadis tarihi açısından önemlidir ve tespit edebildiğimiz kadarıyla da hakkında bu anlamda bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan çalışmanın alana katkı sunacağı ve yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kütüb-i Sitte, Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen*, Kitâbü'l-İlim.

Evaluation of the Science Section of Razin Ibn al-Mu'âviyye's book al-Tajrid li al-sihah ve al-sunan

Abstract

Razin Ibn al-Mu'âviyye al-Saragosti (d. 535/1140) is the scholar who compiled the narrations in six hadith books, which are famous with the name Kutub al-Sittah, for the first time, and brought them together in his book called al-Tajrid li al-sihah ve al-sunan. Majd ad-Din Ibn al-Athir (d. 606/1210) examined his book and determined some issues such as the inconsistency of the hadiths with the title of the chapter, repetitions and the omission of some narrations even though they should be. Therefore, he wrote a new book under the name of Jami' al-Usul fi Ahadeth ar-Rasul in order to eliminate them. In this respect, the aim of the study is to examine the scientific value of the manuscript copy of al-Tajrid li al-sihah in the Science section. In the study, the Science section of al-Bukhârî's al-Jami' al-sahih, which Razin Ibn al-Mu'âviyye takes as reference while creating the chapter titles, the chapter titles and the narrations under it are handled in a one-to-one comparative way, and a general conclusion about the book has been reached by induction method. At the same time, the matters expressed by Ibn al-Athir about the book were researched and evaluated with examples and the similarities and differences in the books were tried to be revealed. Razin Ibn al-Mu'âviyye and his book are important in terms of the history of hadith as it is the first in its field and as far as we can determine, there is no study on this subject. In this respect, it is thought that this study will contribute to the field and be useful.

Keywords: Hadith, Kutub al-Sittah, Razin Ibn al-Mu'âviyye, al-Tajrid li al-sihah ve al-sunan, The Science section.

تقوم كتاب العلم في كتاب رزين بن معاوية المسمى التجريد للصحاح والسنن الملخص

رزين بن معاوية السرقسطي (ت. 535/1140) هو العالم الذي جمع الروايات أولاً في كتب الأحاديث الستة المعروفة باسم الكتب الستة وجمعها معاً في عمله المسمى التجريد للصحاح والسنن. قام مجد الدين بن الأثير (ت. 606/1210) بفحص كتابه وتحديد بعض الأمور مثل تناقض الأحاديث مع عنوان الابواب والتكرار وحذف بعض الروايات. لذلك كتب كتاباً جديداً باسم جامع الأصول في أحاديث الرسول قصد القضاء عليهم. في هذا الصدد، تم تدفد الدراسة إلى فحص القيمة العلمية لنسخة مخطوطة التجريد للصحاح في كتاب العلوم. في الدراسة، تم تناول كتاب العلوم في كتاب الجامع الصحيح للبخاري، والذي استند إليه رزين بن معاوية عند إنشاء عناوين ابواب كتابه، وعناوين ابواب الروايات التي تحتها في جزء واحد: بطريقة المقارنة، وتم التوصل إلى استنتاج عام حول الكتاب بطريقة الاستقراء. وفي نفس الوقت تم بحث وتقييم الأمور التي عبر عنها ابن الأثير في الكتاب بالأمانة وكشف أوجه الشبه والاختلاف في الكتب. رزين بن معاوية وعمله مهمان من حيث تاريخ الحديث لأنه الأول في مجاله ويقدر ما نستطيع تحديده، لا توجد دراسة حول هذا الموضوع. في هذا الصدد، يُعتقد أن هذه الدراسة ستساهم في المجال وستكون مفيدة.

الكلمات المفتاحية: الحديث، الكتب الستة، رزين بن معاوية، التجريد للصحاح والسنن، كتاب العلم.

GİRİŞ

Rezîn b. Muâviye es-Sarakustî ve et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen İsimli Eseri

Rezîn b. Muâviye b. Ammâr'ın hayatı hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Künyesi Ebû'l-Hasan'dır. el-Abderî¹, el-Endülüsî, es-Sarakustî² nisbeleriyle de anılmaktadır. Endülüs'ün Sarakusta bölgesinde doğmuş olmakla birlikte uzun bir süre Mekke'ye yakın bir yerde yaşadığı nakledilmiştir. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-sahih*'ini İsa b. Ebû Zerr'den, Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-sahih*'ini de Ebû Abdullah et-Taberî'den dinlemiştir. Ondan nakilde bulunan âlimler arasında Harem Kadısı Ebû'l-Muzaffer Muhammed b. Ali et-Taberî, Zâhid Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, Hâfız Ebû Mûsâ el-Medînî (ö. 581/1185) ve Hâfız İbn Asâkir (ö. 571/1176) yer almaktadır. Onun hakkında

¹ Kureyş kabilesinden Abdüddâr b. Kusay b. Kilâb'ın soyundan gelenler için kullanılan el-Abderî nisbesiyle anılmaktadır. Ebûbekir Muhammed b. Mûsâ b. 'Osman el-Hemedânî Zeynuddîn el-Hâzîmî, *Ucâletu'l-mübtedî ve fuğâletü'l-müntehî fi'n-neseb*, thk. 'Abdullâh Kennûn (Kahire: y.y., 1393/1973), 89.

² Günümüzde İspanya topraklarında yer alan Zaragoza, o dönemki adıyla Sarakusta'ya nisbetle Sarakustî diye anılmaktadır. Câsim el-Ubûdî, *"Sarakusta"*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/113.

“Harem’de Mâlikîlerin İmâmı” denilmiştir.³ Endülüslü âlim İbn Beşkuvâl (ö. 578/1183), onu “sâlih, fâdıl, hadis ve diğer ilimlerde “âlim”⁴, Zehebî (ö. 748/1348) ise “imâm ve meşhur muhaddis” olarak tavsif etmiştir.⁵ Ayrıca “fakih ve fâdıl” olarak da nitelendirilmiştir. 535/1140 yılı Muharrem ayında Mekke’de vefat etmiştir. *et-Tecrîd li’s-sihâh ve’s-sünen* eseri dışında Mekke haberleri hakkında da bir kitabının olduğu kaydedilmiştir.⁶

Kütüb-i Sitte ismiyle meşhur olan altı hadis kaynağındaki rivayetleri derleyerek, bir araya getiren âlim, Rezîn b. Muâviye’dir.⁷ O, Buhârî ve Müslim’in *el-Câmiu’s-sahîhleri ile Ebû Dâvûd* (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî’nin (ö. 303/915) *Sünenlerinden* oluşan *Kütüb-i Hamse (el-Uşûlü’l-ğamse)*’ye Endülüslü âlimler tarafından en sahih hadis kitabı olarak kabul edilen Mâlik b. Enes’in (ö. 179/795) *el-Muvatta’ını* da ekleyerek, bu eserlerde bulunan hadisleri derleyip toplamış ve *Kütüb-i Sitte’yi* oluşturmuştur. Kitabına da *el-Cem’ beyne’l-uşûli’s-sitte (et-Tecrîd li’s-sihâh ve’s-sünen)* ismini vermiştir.⁸ Onun bu tertibinde genel kabul gören anlayıştan farklı olarak İbn Mâce’nin (ö. 273/887) *Sünen’i* yer almamaktadır. Rezîn b. Muâviye’nin bu tutumunda içerisinde merfû rivayetlerin yanında çok sayıda mevkuf ve maktû rivayetler bulunsa bile Mâlik b. Enes’in kitabının İbn Mâce’nin kitabından daha sahih kabul etmesinin etkili olduğu ifade edilmiştir.⁹ Ayrıca İbn Mâce’nin eserini *Kütüb-i Sitte’ye* dahil etmeyenlerin gerekçesi olarak diğer beş kitapta bulunmayıp onda bulunan rivayetlerin zayıf olması da gösterilmiştir. İbn Mâce’nin *Sünen’ini* de ilave ederek, *Kütüb-i Sitte* tabirini kullananın İbnü’l-Kayserânî (ö. 507/1113) olduğu belirtilmektedir.¹⁰

İbnü’l-Esîr, meşhur hadis kaynaklarını derleyip toplayan çalışmaların en büyüğü ve en geniş olarak değerlendirdiği Rezîn b. Muâviye’nin kitabını görünce, onunla meşgul olmak istemiştir. Fakat bu eseri inceledikçe hadislerin olması gereken babda yer almayıp, başka bablar altında nakledildiğini, çok sayıda rivayetin tekrar edildiğini ve bazı rivayetlerin ise kitaba alınmadığını fark ettiğini belirtmiştir. Daha sonra ise Rezîn’in kitabı ile onun cemettiği *Kütüb-i Sitte’yi* bir araya getirdiğini, ihtisar veya başka sebeplerden dolayı *Kütüb-i Sitte’de* yer alan birçok rivayetin onun kitabında yer olmadığını, bununla birlikte *Kütüb-i Sitte’de* yer almayan birçok hadis de onun kitabında bulunduğunu kaydetmiştir. İbnü’l-Esîr’e göre bunun sebebi rivayet ve nüsha farklılığıdır. Ayrıca İbnü’l-Esîr, Rezîn’in kitabını düzenlerken, Buhârî’nin eserindeki bab sistemini esas aldığını, fakat bu bablardan bir kısmını zikretmesine rağmen, bir kısmını da hazfettiğini belirtmiştir.¹¹

İbnü’l-Esîr, tespit ettiği bu hususlardan dolayı Rezîn b. Muâviye’nin kitabını yeniden tanzim etmek, bablarını tertip etmek, ifade etmek istediklerini daha kolay anlaşılır hale getirmek, esas aldığı kaynaklarda olup da kitabında yer vermediği hadisleri tekrar almak, hadislerin garîb lafızlarını, mana ve i’râbını şerh etmek ve bunların dışında onun izah ve beyanını arttıracak şeyleri de ilave etmek istediğini ifade etmiştir. Fakat daha sonra bu işe girişince Rezîn b. Muâviye’nin kitabını değil de asıl kaynakları esas alıp kendince uygun gördüğü şekilde kitabını telif ettiğini açıklamıştır. Kitabına da *Câmi’u’l-usûl li-ehâdîsi’r-resûl* ismini vermiştir. Kitap başlıca üç bölümden meydana gelmiştir. *Mebâdî* bölümünde hadis usulüyle ilgili bilgiler özetlenmiş, *Makâsîd* bölümünde hadislerin metni verilmiş, son bölüm olan, *Kitâbü’l-levâhik*’da ise kitap isimlerine göre alfabetik olarak düzenlenen eserde muhtevalarından dolayı bir bölüme konulamayan

³ Ebû Sa’d ‘Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî es-Sem’ânî, *et-Taḥbîr fi’l-Mu’cemi’l-kebir*, thk. Munîre Nâcî Sâlim (Bağdat: Rîâsetü Dîvânî’l-Evkâf, 1395/1975), 1/286; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâut ve heyeti (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1405/1985), 20/204-205.

⁴ İbrâhîm b. ‘Alî b. Muhammed b. Ferhûn el-Ya’merî İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcu’l-muzheb fi ma’rifeti a’yânî’l-ulemâ’i’l-mezheb*, thk. Muhammed el-Aḥmedî Ebû’n-Nûr (Kahire: Dârü’t-Türâs, ts.), 64.

⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 20/204.

⁶ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 20/204-205; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcu’l-muzheb fi ma’rifeti a’yânî’l-ulemâ’i’l-mezheb*, 64.

⁷ İsmail Lütfî Çakan, “Câmiu’l-Usûl li-Ehâdîsi’r-Resûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/136; Muhammed Yılmaz, “Sadreddin Konevî’nin Huzurunda Okunan İbnü’l-Esîr’in Câmi’u’l-Usûl Adlı Eserinin Semâ Kayıtları”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2013), 3.

⁸ M. Yaşar Kandemir, “Kütüb-i Sitte”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/6.

⁹ Osman Güner, “İbn Mâce’nin Süneni ve Kütüb-i Sitte’deki Yeri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 205-206.

¹⁰ Kandemir, “Kütüb-i Sitte”, 27/6.

¹¹ Mecdüddîn İbnü’l-Esîr, *Câmi’u’l-usûl li-ehâdîsi’r-rasûl*, thk. Abdülkadir el-Arnaût (Dımaşk: Mektebetü Dârü’l-Beyân, 1392/1972), 1/49-50; *Câmiu’l-Usûl Tecüme ve Şerh*, çev. Kemal Sandıkçı-Muhsin Koçak (İstanbul: Ensar Yayınları, 2008), 1/91.

hadislere yer verilmiştir.¹² Çalışmanın inceleme konusu olan *Kitâbü'l-İlim* ise *Makâsîd* bölümünde ayn (ع) harfinin birinci sırasında bulunmaktadır.¹³

Rezîn b. Muâviye'nin kitabının el yazma nüshası olduğundan dolayı, çalışma o nüsha esas alınarak hazırlanmıştır. Daha anlaşılır olabilmesi açısından Rezîn b. Muâviye'nin sözleri (●) işaretiyle verilerek, kitapta geçtiği şekliyle tercüme edilerek, olduğu gibi aktarılmıştır. Daha sonra Rezîn b. Muâviye'nin bab başlıkları ile referans olarak aldığı Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh* isimli eserinin bab başlıkları karşılaştırılmıştır. Rezîn b. Muâviye'nin bab başlıkları altında naklettiği rivayetlerin, Buhârî'deki geçtiği yerler tespit edilmiştir. Ayrıca *et-Tecrîd li's-sihâh*'ın *İlim* bölümünde Buhârî dışındaki Müslim'in *el-Câmiu's-sahîh*'i, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî'nin, *Sünenleri* ve Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvatta*'ndaki rivayetlere de az da olsa yer verildiği görülmüştür. Çalışmada bu rivayetlere dipnotlarda atıfta bulunulmuştur. Böylelikle rivayetlerin yerleri, tekrarlar, ihtisar durumları ve verilmeyen rivayetler gibi hususlar incelenmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla ülkemizde Rezîn b. Muâviye ile ilgili müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte Mecdüddîn İbnü'l-Esîr üzerine yapılan çalışmalarda İbnü'l-Esîr'in *Câmi' u'l-usûl* isimli eserini yazma amacından bahsedilirken Rezîn b. Muâviye ve eserine kısaca değinildiği görülmektedir.¹⁴ Bu çalışmada Rezîn b. Muâviye ve eseri ile ilgili *İlim* bölümü üzerinde kapsamlı bir araştırma yapılarak, İbnü'l-Esîr'in belirttiği hususlar örnekleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

el-Câmiu's-sahîh ve *et-Tecrîd li's-sihâh* İsimli Eserlerin *İlim* Bölümleri

et-Tecrîd li's-sihâh'ın "İlim Bölümü"nün (Kitâbü'l-İlim) 1. babı: "Küçük Bir Çocuğun Hadis İşitmesi Ne Zaman Sahih Olur?" şeklindedir.¹⁵ Bu, Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh* isimli eserinin *İlim* bölümünün 18. babı olan, "Küçük Bir Çocuğun Hadisi İşitmesinin Ne Zaman Sahih Olacağı Babı" dır.

- "Bu konuda İbn Abbâs ve Mahmûd b. er-Rebî'den rivayet bulunmaktadır."

Rezîn burada sadece rivayetlere atıfta bulunmuş fakat nakletmemiş, bölümün sonlarına doğru nakletmiştir. Dolayısıyla rivayetlere orada değinilecektir.¹⁶

- "Başına gelen bir mesele konusunda ilim öğrenmek için yolculuk yapmak konusu anlatıldı."¹⁷

Bu konu, Buhârî'de 26. bab başlığı şeklinde şöyle yer almaktadır: "Başına Gelen Bir Konu Hakkında Sormak ve Ehline de Öğretmek İçin Yolculuğa Çıkmak Babı."

• "Bize Ebû Abdillâh ve Humeydî şöyle dedi: "Süfyân b. Uyeyne'ye göre haddesenâ, ahberanâ, enbeenâ ve semî'tü aynı manaya gelmekteydi." Huzeyfe, "Resûlullah (s.a.s.) bize iki hadis tahdis etti" demiştir. Ebû'l-Âliye, "İbn Abbâs'ın, Hz. Peygamber'den (s.a.s.), onun da Rabbi'nden naklettiği hadiste" demiştir. Enes de "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Rabbi'nden rivayet ederek..." demiştir. Ebû Hüreyre de "Resûlullah'ın (s.a.s.) Rabbiniz'den rivayet ederek..." demiştir."¹⁸

Rezîn'in aktardığı bu ifadeler, Buhârî'nin 4. babı olan, "Muhaddisin Haddesenâ veya Ahberanâ ve Enbeenâ Sözlere Babı"nda biraz farklı bir şekilde şöyle yer almaktadır: "Humeydî şöyle dedi: "Süfyân b. Uyeyne'ye göre haddesenâ, ahberanâ, enbeenâ ve semî'tü aynı manaya gelmekteydi." Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.s.) sâdık ve masdûk olduğu halde "haddesenâ" demiştir." Şakîk de Abdullah b. Mes'ûd'un, "Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bir söz işittim" dediğini söylemiştir. Ebû'l-Âliye, "İbn Abbâs'ın, Hz. Peygamber'den (s.a.s.), onun da Rabbi'nden naklettiği hadiste" demiştir. Enes de "Hz. Peygamber'in

¹² İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 1/50-51; İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl Tecüme ve Şerh*, 1/91-92.

¹³ İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/3. Ayrıca bkz. Hanifi Ceylan, *Mecdüddîn İbnü'l-Esîr (v. 606/1210) ve Hadisçiliği* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Doktora Tezi, 2020), 75-82.

¹⁴ Bkz. Recep Özpınar, İbnü'l-Esîr'in Hadis Usulcülüğü (Câmiu'l-Usûl Mukaddimesi Özeline) (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 19-20; Ceylan, *Mecdüddîn İbnü'l-Esîr (v. 606/1210) ve Hadisçiliği*, 61, 62.

¹⁵ Rezîn b. Muâviye es-Sarakustî, *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen* (Riyad: İmam Muhammed b. Suud İslâm Üniversitesi, 8/8978, 729/1329) vr. 18. (<https://www.alukah.net/library/0/121446> – son erişim tarihi: 20/10/2022)

¹⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 18.

¹⁷ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 18.

¹⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 18.

(s.a.s.) Rabbi'nden rivayet ederek..." demiştir. Ebû Hüreyre de "Resûlullah'ın (s.a.s.), Rabbiniz Azze ve Celle'den rivayet ederek..." demiştir.¹⁹

• "Abdullah b. Ömer'den nakledildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ağaçlar içerisinde bir çeşidi vardır ki onun yaprağı düşmez. O (ağaç), Müslümanın misalidir."²⁰

Rezîn'in kısaltarak aktardığı bu rivayet, Buhârî'nin 50. babı olan "İlim Öğrenme Konusunda Hayâ Etmek Babı"nda şu şekilde yer almaktadır: Abdullah b. Ömer'den nakledildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ağaçlar içerisinde bir çeşidi vardır ki onun yaprağı düşmez. O (ağaç), Müslümanın misalidir. O nedir?" İnsanlar çöldeki ağaçları saymaya başladılar. İçimden onun hurma ağacı olduğu geçti. Abdullah şöyle dedi: "(fakat ben onu söylemeye) utandım." Şöyle dediler: Ya Resûlallah! Onu bize sen haber ver." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "O, hurmadır." Abdullah da şöyle dedi: "İçimden hurmanın geçtiğini babama söyledim." O da şöyle cevap verdi: "Şayet onu söylemiş olsaydın, bu benim için şöyle şöyle olmasından daha sevimli olurdu."²¹

• "Hasan Basrî (ö. 110/728), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) ve Mâlik b. Enes, kıraati câiz gördüler. Bazıları da âlimin huzurunda okumanın câiz olduğuna Dımâm b. Sa'lebe hadisini delil olarak kullanmıştır.²² O, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) "Namaz kılmayı sana Allah mı emretti?" diye sormuş, o da (s.a.s.) "evet" cevabını vermiştir (ikrar etmiştir). Bu kıraattir. Dımâm onu kavmine haber vermiştir. Böylelikle onlar da bunu câiz görmüştür. İmam Mâlik, kabul edenin ikrarının yazılı olduğu mektubu delil olarak almıştır.²³ O belge bir topluluğa okunur ve onlar da "bize falanca şahitlik etti" derler. Bu onlara bir kıraat olarak okunur. Aynı şekilde Kur'ân okutucunun huzurunda okunur da okuyan kişi "beni falan okuttu" der. Süfyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Muhaddisin huzurunda okuduğu zaman "haddesenî (bana tahdis etti) demesinde bir sakınca yoktur." Süfyân es-Sevrî ve Mâlik b. Enes şöyle demiştir: "Âlimin huzurunda okumak ile âlimin okuması birbirine denktir."²⁴

Rezîn, bu bölümü Buhârî'nin 6. babı olan "İlim Hakkında Gelen Rivayetler ve Yüce Allah'ın "Rabbim! İlmimi arttır" de. (Tâhâ 20/114) Kavli Babı'ndan kısaltarak almıştır. Buhârî'de bu bab şu şekilde yer almaktadır: 6. İlim Hakkında Gelen Rivayetler ve Yüce Allah'ın "Rabbim! İlmimi arttır" de. (Tâhâ 20/114) Kavli Babı: Muhaddisin huzurunda ona okumak ve arz etmek. Hasan Basrî, Süfyân es-Sevrî ve Mâlik b. Enes, bu şekilde kıraati câiz gördüler. Bazıları da âlimin huzurunda okumanın câiz olduğuna Dımâm b. Sa'lebe hadisini delil olarak kullanmıştır. O, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) "Namaz kılmayı sana Allah mı emretti?" diye sormuş, o da (s.a.s.) "evet" cevabını vermiştir (ikrar etmiştir). Bu Hz. Peygamber (s.a.s.) huzurunda kıraattir (ona okumaktır). Dımâm onu kavmine haber vermiştir. Böylelikle onlar da bunu câiz görmüştür. İmam Mâlik, kabul edenin ikrarının yazılı olduğu mektubu delil olarak almıştır. O belge bir topluluğa okunur ve onlar da "bize falanca şahitlik etti" derler. Bu onlara bir kıraat olarak okunur. Aynı şekilde Kur'ân okutucunun huzurunda okunur da okuyan kişi "beni falan okuttu" der. Muhammed b. Sellâm'ın (ö. 231/846), Muhammed b. Hasan el-Vâsıtî'den (ö. 187/802-3), onun da Avf'tan (ö. 146/763-4) tahdis ettiğine göre Hasan Basrî şöyle demiştir: "Âlimin huzurunda okumakta bir sakınca yoktur." Muhammed b. Yûsuf el-Firebrî'nin (ö. 320/932) Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'den, onun da Ubeydullah b. Mûsâ'dan (ö. 213/829) naklettiğine göre Süfyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Muhaddisin huzurunda okuduğu zaman "haddesenî (bana tahdis etti) demesinde bir sakınca yoktur." Buhârî; Ebû Âsım'ın (ö.

¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh* (Beyrut: Dârü'l-Erkâm, 1416/1995), "İlim", 4.

²⁰ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrid li's-sihâh*, vr. 19.

²¹ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "İlim", 50 (h. no: 131); Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiu's-sahîh* (Beyrut: Dârü'l-Erkâm, 1419/1999), "Sifatü'l-Kıyâme", 63; Ebü İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *es-Sünen* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1429/2008), "Emsâl", 4 (h. no: 2867).

²² Rivayet için bk. Buhârî, "İlim", 6 (h. no: 63); Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1430/2009), "Sıyâm", 1 (h. no: 2089, 2090).

²³ Detaylı bilgi için bk. Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1379/1959), 1/149.

²⁴ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrid li's-sihâh*, vr. 19.

212/828), Süfyân es-Sevrî ve Mâlik b. Enes'ten naklederek şöyle dediğini işitmiştir: "Âlimin huzurunda okumak ile âlimin okuması birbirine denktir."²⁵

• "Münâvelenin sahih olduğuna şunu delil getirdiler: Hz. Osman, Mushafları yazdırdı ve onları diğer şehirlere gönderdi. Peygamber, seriyeye komutanına bir mektup yazdı ve şöyle buyurdu: "Bunu falanca yere varıncaya kadar okuma!"²⁶

Rezîn'in kısaltarak aktardığı bu rivayet, tam bir şekilde Buhârî'nin 7. babı olan "Münâvele Hakkında Zikrolunan Rivayetler ve İlim Ehlinin Beldelere İlmi Yazması Babı"nda şu şekilde yer almaktadır: Enes b. Mâlik şöyle dedi: "Hz. Osman, Mushafları yazdırdı ve onları diğer şehirlere gönderdi." Abdullah b. Ömer, Yahyâ b. Saîd (ö. 143/760) ve Enes b. Mâlik bu yapıları câiz gördüler. Hicaz ehlinin bazıları münâvelenin câiz olduğu hususunda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadisini delil getirdiler: O (s.a.s.), seriyeye komutanına bir mektup yazdı ve şöyle buyurdu: "Bunu falanca yere varıncaya kadar okuma!" Komutan söylenen yere ulaşınca mektubu insanlara okudu ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) emrini onlara haber verdi."²⁷

Rezîn, daha sonra konunun girişinde bahsettiği Abdullah b. Abbâs ve Mahmûd b. er-Rebî' rivayetlerini aktarmaktadır:

• "Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: "Ben dişi bir merkebe binerek gelmişim. O günlerde de bulûğ yaşına yaklaşmışım." Mahmûd b. er-Rebî' şöyle demiştir: "Beş yaşımdayken Resûlullah'ın (s.a.s.) bir kovadan ağzına su alıp yüzüme püskürttüğünü hatırlarım."²⁸

Rezîn'in, Buhârî'nin 18. babı olan, "Küçük Çocuğun Hadisi İşitmesinin Ne Zaman Sahih Olacağı Babı"ndan kısaltılarak aktardığı bu rivayetler şu şekildedir:

Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) sütresiz bir şekilde Mina'da namaz kıldıracağı esnada ben dişi bir merkebe binerek gelmişim. O günlerde de bulûğ yaşına yaklaşmışım. Bazı safların önünden geçtim. Bu sırada merkebim otlasın diye de onu salverdim. Daha sonra safa girdim. Bu yaptığım şeyi kimse yadırgamadı."²⁹

Mahmûd b. er-Rebî' şöyle demiştir: "Beş yaşımdayken Resûlullah'ın (s.a.s.) bir kovadan ağzına su alıp yüzüme püskürttüğünü hatırlarım."³⁰

Mahmûd b. er-Rebî' rivayeti, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 4. Faslı olan "Hadis Rivayet Etmek" kısmında nakledilmiştir.³¹

• "Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Üneys'ten tek bir hadisi işitebilmek için bir ay yolculuk yaptı."³²

Bu bilgi, Buhârî'nin 19. babı olan "İlim Öğrenmek İçin Yolculuğa Çıkma Babı"nın girişinde yer almaktadır.

• "Ukbe b. el-Hâris -Ebû İhâb b. Azîz'in kızı ile evlenmişti- hadisi anlattı ve sonunda Medine'ye Resûlullah'a (s.a.s.) gitti ve konuyu sordu. O da (s.a.s.) şöyle buyurdu: "(Sana, onun kardeşi olduğun) söylendiği halde (onunla evlilik) nasıl olur?" Bunun üzerine Ukbe, o kadından ayrıldı.³³

Rezîn'in kısaltarak aktardığı bu rivayet, Buhârî'nin 26. babı olan, "Başına Gelen Bir Konu Hakkında Sormak ve Ehline de Öğretmek İçin Yolculuğa Çıkmak Babı"nda şu şekilde yer almaktadır:

²⁵ Buhârî, "İlim", 6.

²⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

²⁷ Buhârî, "İlim", 7.

²⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

²⁹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muwatta'*, thk. Halil b. Me'mûn Şeyha (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1429/2008), Kasru's-salât", 11 (h. no: 374); Buhârî, "İlim", 18 (h. no: 76); Müslim, "Salât", 254; Süleymân b. el-Eş'as Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1434/2013), "Salât", 114 (h. no: 715).

³⁰ Buhârî, "İlim", 18 (h. no: 77); Müslim, "Mesâcid", 265.

³¹ İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-usûl*, 8/20 (h. no: 5853).

³² Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

³³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

Abdullah b. Müleyke şöyle demiştir: “Ukbe b. el-Hâris, Ebû İhâb b. Azîz’in kızı ile evlenmişti. Bir kadın ona gelerek şöyle dedi: “Ukbe’yi ve evlendiği kadını ben emzirmiştım.” Ukbe de ona şöyle dedi: “Senin beni emzirdiğini ben bilmiyorum. Bana bunu haber vermemiştin.” Ardından Ukbe, Medine’ye Resûlullah’a (s.a.s.) gitti ve konuyu sordu. O da (s.a.s.) şöyle buyurdu: “(Sana, onun kardeşi olduğun) söylendiği halde (onunla evlilik) nasıl olur?” Bunun üzerine Ukbe, o kadından ayrıldı. Kadın da başka biriyle evlendi.”³⁴

et-Tecrîd li’s-sihâh’ın “İlim Bölümü” nün 2. babı, “Yüce Allâh’ın “Allah’tan Başka İlah Olmadığını Bil.” (Muhammed 47/19) Kavli Gereğince İlim, Söz ve Amelden Öncedir Babı” şeklindedir.³⁵ Bu, Buhârî’nin 10. babı olan, “Yüce Allah’ın “Allah’tan Başka İlah Olmadığını Bil.” (Muhammed 47/19) Kavli Gereğince İlim, Söz ve Amelden Öncedir Babı”dır.

• “Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Onlar ilmi miras bırakırlar. Kim onu alırsa tam bir şekilde nasiplenmiştir. Her kim ilim öğrenmek için bir yola girerse Allah da ona, cennete ulaştıracak yolu kolaylaştırır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “... Allah’tan, kulları içinde, ancak âlimler korkar.” (Fâtır 35/28); “Âlim olanlardan başkası onları anlamaz.” (Ankebût 29/43); “De ki: Bilenlerle bilmeyenler müsavî olur mu?...” (ez-Zümer 39/9); “Allah içinizden iman etmiş olanları ve ilim sahibi olanları yüksek derecelere yükseltir.” (el-Mücadele 58/11).”³⁶

• “Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah her kimin hayrını isterse ona din hususunda büyük bir anlayış verir. İlim, ancak öğrenmek ile olur. Şüphesiz ben sadece taksim ediciyim, Allah ise verendir. Bu ümmet Allah’ın emri zuhur edinceye kadar, Allah’ın dini üzere kâim olacaktır ve kendilerine muhalefet edenler onlara zarar veremeyecektir.”³⁷

Rezîn’in yukarıdaki aktardıkları, Buhârî’nin 10. babının girişinde biraz farklılıkları olsa da benzer bir şekilde yer almaktadır. Farklılıklar şu şekildedir: Buhârî’de Fâtır sûresi 35/28. âyet ve el-Ankebût sûresi 29/43. âyetlerinden sonra “Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şimdi şu alevli cehennemnin mahkûmları arasında olmazdık! dediler.” (el-Mülk 67/10) âyeti nakledilmektedir. ez-Zümer sûresi 39/9. âyetten sonra ise Rezîn’de yer alan el-Mücadele sûresi 58/11. âyet Buhârî’de yer almamaktadır.³⁸

Rezîn’de bulunan, “Allah her kimin hayrını isterse ona din hususunda büyük bir anlayış verir. İlim, ancak öğrenmek ile olur” kısmına kadar Buhârî’de de yer almaktadır. Buhârî konuya daha sonra şu şekilde devam etmektedir: “Ebû Zer de ensesini işaret ederek şöyle demiştir: “Kılıcı şuraya koysanız bile ben Hz. Peygamber’den (s.a.s.) işittiğim bir sözü siz işinizi tamamlayıncaya kadar nakledeceğimi bilsem yine de onu nakledirdim.” İbn Abbâs da “Rabbânîler olunuz! (Âli İmrân 3/79) demek, halîmler ve fakihler olunuz demektir,” demiştir. Rabbânî insanları büyük ilimden önce küçük ilimle terbiye eden kimseye denilir.”³⁹

Ebû Zer rivayeti, İbnü’l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 4. Faslı olan “Hadis Rivayet Etmek” kısmında nakledilmiştir.⁴⁰

Bununla birlikte Rezîn de yer alan yukarıdaki rivayet, aynı şekilde Buhârî’nin 13. babı olan, “Allah Kimin Hayrını Dilerse Onu Din Konusunda Anlayışı Kılar” başlığı altında Muâviye’nin hutbede söylediği bir hadis-i şerif olarak şu şekilde yer almaktadır:

Humeyd b. Abdurrahman’dan nakledildiğine göre o, “Muâviye’yi hutbede şöyle derken işitmiştir: “Hz. Peygamber’den (s.a.s.) işittiğime göre o şöyle buyuruyordu: “Allah her kimin hayrını isterse ona din hususunda büyük bir anlayış verir. İlim, ancak öğrenmek ile olur. Şüphesiz ben sadece taksim ediciyim, Allah ise

³⁴ Buhârî, “İlim”, 26 (h. no: 88).

³⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 19.

³⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 19.

³⁷ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 19.

³⁸ Buhârî, “İlim”, 10.

³⁹ Buhârî, “İlim”, 10.

⁴⁰ İbnü’l-Esîr, *Câmi’u’l-usûl*, 8/24 (h. no: 5858).

verendir. Bu ümmet Allah'ın emri zuhur edinceye kadar, Allah'ın dini üzere kâim olacaktır ve kendilerine muhalefet edenler onlara zarar veremeyecektir."⁴¹

Bu rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 1. Faslı olan "İlme Teşvik" kısmında nakledilmiştir.⁴²

- "Kendisinde ilimden bir şey olan kimsenin onu zayi etmesi (gizlemesi) uygun değildir."

Bu söz Buhârî'nin 21. babı olan "İlmin Kaldırılması ve Cehaletin Ortaya Çıkması Babı"nın girişinde Rebîatü' re'y'in sözü olarak nakledilmiştir.⁴³

Bu rivayet, Hz. Ömer'in sözü olarak, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 2. Faslı olan "Âlimin Âdâbı" kısmında nakledilmiştir.⁴⁴

- "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "İlmin azalması, cehaletin ortaya çıkması, kıyâmetin alâmetlerindedir."⁴⁵

Bu rivayet, Buhârî'nin 21. babında şu şekilde yer almaktadır:

Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "İlmin kaldırılması, cehaletin kökleşmesi, şarabın içilmesi, zinanın çoğalması kıyâmetin alâmetlerindedir."⁴⁶

Buhârî'de aynı babda yer alan bir sonraki rivayet ise şöyledir: Enes b. Mâlik şöyle demiştir: "Size öyle bir hadis nakledeceğim ki benden başka hiç kimse size onu tahdis etmeyecektir. Ben Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle buyururken işittim: "İlmin kaldırılması, cehaletin ve zinanın ortaya çıkması, elli kadının bir erkek bakarı olacak kadar kadınların çoğalması, erkeklerin azalması kıyâmetin alâmetlerindedir."⁴⁷

- "Ebû Zer de ensesini işaret ederek şöyle demiştir: "Kılıcı şuraya koysanız bile ben Hz. Peygamber'den (s.a.s.) işittiğim bir sözü siz işinizi tamamlayıncaya kadar nakledeceğimi bilsem yine de onu nakleddim." İbn Abbâs da "Rabbânîler olunuz! (Âli İmrân 3/79) demek, halimler ve fakihler olunuz demektir," demiştir."⁴⁸

Rezîn, Buhârî'de yer alan Rabbânî kavramının açıklandığı "Rabbânî, insanları büyük ilimden önce küçük ilimle terbiye eden kimseye denilir," kısmını nakletmemiştir.⁴⁹

- "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allah her kimin hayrını isterse ona din hususunda büyük bir anlayış verir. İlim, ancak öğrenmek ile olur. Şüphesiz ben sadece taksim ediciyim, Allah ise verendir. Bu ümmet Allah'ın emri zuhur edinceye kadar, Allah'ın dini üzere kâim olacaktır ve kendilerine muhalefet edenler onlara zarar veremeyecektir."⁵⁰

Bu rivayetin Buhârî'nin 13. babı olan, "Allah Kimin Hayrını Dilerse Onu Din Konusunda Anlayışı Kılar" başlığı altında yer aldığı daha önce ifade edilmişti.

- "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Hazır bulunan (şâhid) kimse, bulunmayana (ğâib) tebliğ etsin. Sözümlen kendisine ulaştığı kimse, işitenden daha iyi anlayabilir."⁵¹

- "İbn Abbâs şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) beni kucakladı ve "Allah'ım ona Kitab'ı öğret!" buyurdu."⁵²

⁴¹ Buhârî, "İlim", 13 (h. no: 71).

⁴² İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/3 (h. no: 5823).

⁴³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/14 (h. no: 5841).

⁴⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁴⁶ Buhârî, "İlim", 21 (h. no: 80); Müslim, "İlim", 8.

⁴⁷ Buhârî, "İlim", 21 (h. no: 81); Müslim, "İlim", 9; Tirmizî, "Fiten", 33 (h. no: 2205).

⁴⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁴⁹ Buhârî, "İlim", 10.

⁵⁰ Buhârî, "İlim", 13 (h. no: 71).

⁵¹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁵² Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

Birinci rivayet, Buhârî'nin 9. babı olan, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Sözümün Kendisine Ulaştığı Kimse, İşitenden Daha İyi Anlayabilir" Kavli Babı'nda yer alan şu rivayetin son kısmında geçmektedir:

Ebû Bekre'nin anlattığına göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) devesinin üzerine oturdu. Devesinin yularını/dizginini de bir adam tuttu. Sonra şöyle sordu: "Bugün hangi gündür?" Biz onu başka bir isimle isimlendirecek zannederek sustuk. Bunun üzerine "Bugün Kurban günü değil mi?" diye sordu. "Evet" dedik. "Bu ay hangi aydır?" diye sordu. Biz onu başka bir isimle isimlendirecek zannederek sustuk. Bunun üzerine "Zilhicce değil mi?" diye sordu. "Evet" dedik. O da şöyle buyurdu: "Kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu gününüzün, bu ayınızın ve bu beldenizin haram olması gibi birbirinize haramdır. Hazır bulunan (şâhid) kimse, bulunmayana (ğâib) tebliğ etsin. Sözümün kendisine ulaştığı kimse, işitenden daha iyi anlayabilir."⁵³

İkinci rivayet ise, "Buhârî'nin 17. babı olan, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.): "Allah'ım ona Kitâb'ı öğret." Kavli Babı"nda nakledilmiştir:

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) beni kucakladı ve "Allah'ım ona Kitap'ı öğret!" buyurdu."⁵⁴

*et-Tecrîd li's-sihâh'ın "İlim Bölümü"*nün 3. babı, "İlmin Ezberlenmesinin Teşvik Edilmesi Babı" şeklindedir. Bu konuyla ilgili Buhârî'nin 42. babı, "İlmi Ezberlemek Babı"dır.

• "Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Benden Kur'ân dışında bir şey yazmayın!"⁵⁵

Bu rivayet, Müslim'in *Sahih'inin Zühd ve Rekâik* bölümünde nakledilmiştir.⁵⁶ Ayrıca rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 5. Faslı olan "Hadis Yazmak" kısmının, b) *Hadis Yazımının Yasaklanması* başlığı altında nakledilmiştir.⁵⁷

• "Allah içinizden iman edenleri ve ilim sahibi olanları yüksek derecelere yükseltir." (el-Mücâdele 58/11) "Sana vahyi tamamlanmadan Kur'ân'ı okumada aceleci davranma ve "Rabbim! İlmimi arttır" de!" (Tâhâ 20/114).⁵⁸ Bu âyetler, Buhârî'nin *İlim* bölümünün 1. babı'nın başlığında şu şekilde yer almaktadır: "İlmin Fazileti ve Yüce Allah'ın "Allah içinizden iman edenleri ve ilim sahibi olanları yüksek derecelere yükseltir. Yapıp ettiklerinizden Allah tamamen haberdardır." (el-Mücâdele 58/11). "Rabbim! İlmimi arttır" de. (Tâhâ 20/114) Kavilleri Babı."

Burada dikkati çeken husus, Rezîn'de yer almayan, el-Mücâdele sûresi 58/11. âyetinin sonundaki, "yaptıklarınızdan Allah tamamen haberdardır" kısmı Buhârî'de bulunmakta iken, Tâhâ sûresi 20/114. âyetin baş tarafındaki "Sana vahyi tamamlanmadan Kur'ân'ı okumada aceleci davranma" kısmı da Rezîn de bulunmasına rağmen Buhârî'de bulunmamaktadır.⁵⁹

• "İlim öğrenme konusunda hayâ etmek kınanmış, yarışmak ise övülmüştür."⁶⁰

Burada geçen ilim öğrenme konusunda hayâ etmek kısmı Buhârî'de 50. bab başlığı olarak "İlim Öğrenme Konusunda Hayâ Etmek Babı" şeklinde yer almış ve bu kısımda yer alan rivayetlerde ilim öğrenme hususunda hayâ etmenin doğru olmadığı bildirilmiştir.⁶¹

• "İlim meclisinin en sonuna oturmak."⁶²

Buhârî'nin 8. babı, "İlim Meclisinin Sonuna Doğru Bir Yere Oturan Kimse ve Bir Boşluk Görüp de Oraya Oturan Kimse Babı" şeklindedir.

⁵³ Buhârî, "İlim", 9 (h. no: 67); Müslim, "Kasâme", 29, 30.

⁵⁴ Buhârî, "İlim", 17 (h. no: 75).

⁵⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁵⁶ Müslim, "Zühd ve Rekâik", 72.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/32 (h. no: 5869).

⁵⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁵⁹ Buhârî, "İlim", 1.

⁶⁰ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁶¹ Buhârî, "İlim", 50 (h. no: 129, 130, 131).

⁶² Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

• “Kendisi utandıği için soru sormayı başkasına emreden kimse, bu konuda Ali b. Ebû Tâlib'in bir rivayeti vardır.”⁶³

Rezîn, burada Buhârî'nin 51. babı olan “Kendisi Utandıği İçin Soru Sormayı Başkasına Emreden Kimse Babı”na ve ilgili rivayete atıfta bulunmuştur fakat rivayeti nakletmemiştir. Konuyla ilgili rivayet ise şu şekildedir: Ali b. Ebû Tâlib'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: “Ben çok mezisi olan bir adamdım. Mikdâd b. Esved'den bu konuyu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sormasını emrettim. O da şöyle buyurdu: “*Bundan dolayı abdest alması gerekir.*”⁶⁴

• “İmamın ashâbına nasihat ederken ve ilim öğretirken bıkmamaları için onların hallerini gözetmesi.”⁶⁵

Buhârî'nin 11. babı “Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Nasihat Ederken ve İlim Öğretirken Bıkmamaları İçin Onların (Sahâbenin) Hallerini Gözetmesi Babı” şeklindedir.

• “İlim konusunda onların imtihan edilmesi ve bu konuda nasıl bir ince anlayışa sahip oldukları. Bu hususta İbn Ömer'den nakledilen hurma rivayeti vardır.”⁶⁶

Rezîn'in bahsettiği noktada Buhârî'de iki bab başlığı bulunmaktadır ve bu iki bab başlığı altında da örnek olarak İbn Ömer'den nakledilen hurma rivayeti yer almaktadır: Buhârî 5. bab, “*İmamın Yanındakilere, Onlarda Bulunan İlmî Bilgiyi İmtihan Etmek İçin Soru Sorması Babı*” ve 14. bab, “*İlimde Anlayışlı Olmak Babı.*”

Buhârî 5. babda yer alan İbn Ömer rivayeti ise şöyledir: Abdullah b. Ömer'in naklettiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Ağaçlar içerisinde bir çeşidi vardır ki onun yaprağı düşmez. O (ağaç), Müslümanın misalidir. O nedir?*” İnsanlar çöldeki ağaçları saymaya başladılar. İçimden onun hurma ağacı olduğu geçti. Abdullah şöyle dedi: “(fakat ben onu söylemeye) utandım.” Sonra şöyle dediler: O nedir, ya Resûlallah?” Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “*O, hurmadır.*”⁶⁷

Buhârî 14. babda yer alan İbn Ömer rivayeti ise şöyledir: Mücâhid'den nakledildiğine göre o şöyle demiştir: “Medine'ye doğru bir yolculuk esnasında İbn Ömer'e eşlik ettim. Bu yolculukta ondan, Resûlullah'tan (s.a.s.) naklettiği bir hadis dışında başka bir hadis işitmedim. O şöyle dedi: “Biz Hz. Peygamber'le (s.a.s.) birlikteydik. Bir hurmanın özü getirildi.” Bunun üzerine o şöyle buyurdu: “*Ağaçlar içerisinde bir çeşidi vardır ki o, Müslümanın misalidir.*” Onun hurma olduğunu söylemek istedim fakat kavmin en küçüğü olduğum için sustum. Hz. Peygamber de (s.a.s.); “*o hurmadır*” buyurdu.⁶⁸

• “Bazı insanların anlayışlarının kısa olması ve terkten daha şiddetli bir duruma düşmeleri endişesinden dolayı, üstün kılınmış bazı şeyleri yapmayı veya ilan etmeyi terk etmeyi tercih eden kimse ve bundan dolayı ilmi bir topluluktan başka bir topluluğa tahsis eden kimse. Bu konuda Hz. Âişe'den nakledilen Kâbe'nin iki kapısı ile ilgili bir rivayet vardır.”⁶⁹

Rezîn'in burada Buhârî'de yer alan şu iki bab başlığını birleştirerek aktardığı görülmektedir: Buhârî 48. bab: “Bazı İnsanların Anlayışlarının Kısa Olması ve Terkten Daha Şiddetli Bir Duruma Düşmeleri Endişesinden Dolayı, Üstün Kılınmış Bazı Şeyleri Yapmayı veya İlân Etmeyi Terkeden Kimse Babı” ve “Anlayamamalarından Hoşlanmayarak İlmî, Bir Topluluktan Başka Bir Topluluğa Tahsis Eden Kimse Babı.” Rezîn'in bahsettiği fakat nakletmediği Hz. Âişe rivayeti ise Buhârî 48. babda şu şekilde yer almaktadır: Esved'den nakledildiğine göre Abdullah b. Zübeyr ona şöyle demiştir: “Âişe sana çok sır söylerdi. Kâbe hakkında sana ne söyledi?”. Ben de şöyle dedim: O bana Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu söyledi: “*Yâ Âişe, şayet kavminin zamanları yakın olmasaydı - Abdullah b. Zübeyr: “küfre yakın*

⁶³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁶⁴ Buhârî, “İlim”, 51 (h. no: 132); Nesâî, “Tahâre”, 112 (h. no: 152, 157).

⁶⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁶⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁶⁷ Buhârî, “İlim”, 5 (h. no: 62).

⁶⁸ Buhârî, “İlim”, 14 (h. no: 72).

⁶⁹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

olmasaydı" dedi (yani yeni İslam'a girmemiş olsalardı.)- *şüphesiz Kâbe'yi bozar ve birinden insanların gireceği, diğerinden çıkacakları iki kapı koyardım.*" Abdullah b. Zübeyr bunu yapmıştır.⁷⁰

- "Soru sorana sorduğundan fazlasıyla cevap verdi."⁷¹

Buhârî'nin son bab başlığı olan 53. babı, "Soru Sorana Sorduğundan Fazlasıyla Cevap Veren Kimse Babı" şeklindedir.

- "İlim Öğrenen ve Başkalarına Öğreten Kimsenin Fazileti."

Buhârî'nin 20. babı, "İlim Öğrenen ve Öğreten Kimsenin Fazileti Babı" şeklindedir.

- "İlim ile gösteriş yapan veya yiyicilik etmek isteyen kimsenin günahu."⁷²

Rezîn'in ifade ettiği bu hususla ilgili Buhârî'nin *Fedâilü'l-Kur'ân* bölümünde 36. bab olarak şöyle yer almaktadır: "Gösteriş Yapmak, Yemek Yiyebilmek veya Övünmek Niyetiyle Kur'ân Okuyan Kimsenin Günahı Babı."

• "Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın benimle gönderdiği hidayet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmur misalidir. Orada öyle verimli topraklar vardır ki suyu kabul eder ve ondan bol miktarda mera ve otlar yetişir. Orada öyle çorak topraklar da vardır ki suyu tutar (içine almaz). Allah onunla inşaları faydalandırır. Ondan hem kendileri içer ve hem de sulama yaparlar, ekin ekerler. O yağmur bir başka toprağa daha yağar. O toprak düzdür. (Üzerinde) suyu tutmaz ve bitkileri de yetiştirmez. Allah'ın dininde anlayış sahibi olan, Allah'ın benimle gönderdiğinden faydalanan ve onu öğrenip, başkalarına öğreten kimse ile başını bile kaldırmayıp (ondan faydalanmayan), Allah'ın benimle gönderdiği hidayetini kabul etmeyen kimsenin misali böyledir."⁷³

Bu rivayet Buhârî'nin 20. babı olan, "İlim Öğrenen ve Öğreten Kimsenin Fazileti Babı"nda yer almaktadır.⁷⁴

• "Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) nasihatte bulunurken, bize bıkkınlık gelmesinden endişe etmesinden dolayı, günler içinde uygun zamanları gözetirdi."⁷⁵

Bu rivayet, Buhârî'nin 11. babı olan, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Nasihat Ederken ve İlim Öğretirken Bıkmamaları İçin Onların (Sahâbeye) Hallerini Gözetmesi Babı"nda yer almaktadır.⁷⁶

• "Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin nefret ettirmeyin."⁷⁷

Bu rivayet, Buhârî'nin 11. babı olan "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Nasihat Ederken ve İlim Öğretirken Bıkmamaları İçin Onların (Sahâbeye) Hallerini Gözetmesi Babı"nda yer almaktadır.⁷⁸

• "Abdullah b. Mes'ûd her perşembe günü insanlara ders anlatırdı. Bir adam ona şöyle dedi: "Yâ Ebâ Abdırrahmân! Ben senin bizlere her gün ders yapmanı çok arzu ettim." İbn Mes'ûd'da ona şöyle dedi: "Beni bunu yapmaktan engelleyen şey; sizleri usandırmak istemememdir. Şüphesiz ben, Resûlullah'ın (s.a.s.) nasihatte bulunurken, bize bıkkınlık gelmesinden endişe etmesinden dolayı, günler içinde uygun zamanları gözettiği gibi nasihat etme konusunda sizin durumunuzu gözetiyorum (uygun zamanınızı dikkate alıyorum)."⁷⁹

⁷⁰ Buhârî, "İlim", 48 (h. no: 126); Müslim, "Hac", 402; Tirmizî, *Sünen*, "Hac", 47 (h. no: 875).

⁷¹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁷² Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁷³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁷⁴ Buhârî, "İlim", 20 (h. no: 79).

⁷⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁷⁶ Buhârî, "İlim", 11 (h. no: 68); Müslim, "Sıfatü'l-Kıyâme", 82-83; Tirmizî, "Edeb", 72 (h. no: 2855).

⁷⁷ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19.

⁷⁸ Buhârî, "İlim", 11 (h. no: 69); Müslim, "Cihâd ve Siyer", 8.

⁷⁹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 19-20.

Bu rivayet, Buhârî'nin 12. babı olan "İlim Ehli İçin Belirli Günler Ayıran Kimse Babı"nda yer almaktadır.⁸⁰ Bu rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 3. Faslı olan "Eğitim ve Öğretim Âdâbı" kısmında nakledilmiştir.⁸¹

• "Tâvûs'un (ö. 106/725) şöyle dediğini nakletmiştir: "İlim sahibi olmak için merhametli ve ağırbaşlı olmayı (hilm) öğreniniz."⁸²

Bu rivayet, temel hadis kaynaklarından tespit edilememiştir.

• "Mücâhid'den (ö. 103/721) nakledildiğine göre o şöyle demiştir: "Medine'ye doğru bir yolculuk esnasında İbn Ömer'e eşlik ettim. Bu yolculukta ondan, Resûlullah'tan (s.a.s.) naklettiği bir hadis dışında başka bir hadis işitmedim. O şöyle dedi: "Biz Hz. Peygamber'le (s.a.s.) birlikteydik. Bir hurmanın özü getirildi." Bunun üzerine o şöyle buyurdu: "Ağaçlar içerisinde bir çeşidi vardır ki o, Müslümanın misalidir." Onun hurma olduğunu söylemek istedim fakat kavmin en küçüğü olduğum için sustum. Hz. Peygamber de (s.a.s.); "o hurmadır" buyurdu.⁸³

Bu rivayetin Buhârî 14. babda yer aldığı daha önce ifade edilmişti.⁸⁴

• "Ebû Vâkîd el-Leysî'den (ö. 68/687-88) nakledildiğine göre; Resûlullah (s.a.s.) insanlarla beraber mescidde otururken, üç adam geldi. İki Resûlullah'a (s.a.s.) yaklaştı. Birisi ise gitti. İki Resûlullah'ın yanında durdu. O ikisinden biri halkada bir boşluk görüp, oraya oturdu. Diğeri ise onların arkasına oturdu. (Öbür diğeri) Üçüncüsü ise arkasını dönüp gitti. Resûlullah (s.a.s.) işini (sohbetini) bitirince şöyle buyurdu: "Bu üç kişi hakkında size haber vereyim mi? İçlerinden birisi Allah'a sığındı. Allah da onu koruyup, gözetti (barındırdı). Diğeri ise (sıkıntı vermemek için) Allah'tan hayâ etti. Allah da ondan hayâ etti. Diğeri öbürü de (meclise katılmaktan) yüz çevirdi. Allah da ondan yüz çevirdi."⁸⁵

Bu rivayet, Buhârî'nin 8. babı olan, "İlim Meclisinin Sonuna Doğru Bir Yere Oturan Kimse ve Bir Boşluk Görüp de Oraya Oturan Kimse Babı"nda yer almaktadır.⁸⁶ Bu rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 1. Faslı olan "İlme Teşvik" kısmında nakledilmiştir.⁸⁷

• "Mücâhid b. Cebr, "Hayâ eden de büyüklük taslayan da ilim öğrenemez."⁸⁸

• "Hz. Âişe'nin; "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır! Hayâları onların dinde anlayışlı olmalarına engel olmadı."⁸⁹

Bu rivayetler, Buhârî'nin 50. babı olan, "İlim Öğrenme Konusunda Hayâ Etmek Babı"nın girişinde yer almaktadır.⁹⁰

• "Yahya b. Ebû Kesîr (ö. 129/747), babasından şöyle rivayet etmiştir: "Bedeni rahat ettirerek ilim elde edilmez ve ilme ulaşamaz."⁹¹

Bu rivayet, Müslim'in *Mesâcid* bölümünde şöyle nakledilmektedir: Abdullah b. Yahya b. Kesîr babasından şöyle rivayet etmiştir: "Bedeni rahat ettirerek ilim elde edilmez."⁹²

• "Hz. Ali şöyle demiştir: "İnsanlara anlayabilecekleri şeyleri söyleyiniz. Siz Allah ve Resûlünün yalanlanması hoşunuza gider mi?"⁹³

⁸⁰ Buhârî, "İlim", 12 (h. no: 70); Müslim, "Sıfatü'l-Kıyâme", 82-83.

⁸¹ İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/14 (h. no: 5842).

⁸² Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

⁸³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

⁸⁴ Buhârî, "İlim", 14 (h. no: 72).

⁸⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

⁸⁶ Mâlik b. Enes, "Selâm", 3 (h. no: 1842); Buhârî, "İlim", 8 (h. no: 66); Müslim, "Selâm", 26; Tirmizî, "İsti'zân", 29 (h. no: 2724).

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/11 (h. no: 5836).

⁸⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

⁸⁹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

⁹⁰ Buhârî, "İlim", 50.

⁹¹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

⁹² Müslim, "Mesâcid", 175.

⁹³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

Bu rivayet, Buhârî'nin 49. babı olan, "Anlayamamalarından Hoşlanmayarak İlimi, Bir Topluluktan Başka Bir Topluluğa Tahsis Etme Babı"nın girişinde yer almaktadır.⁹⁴ Ayrıca rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 3. Faslı olan "Eğitim ve Öğretim Âdâbı" kısmında nakledilmiştir.⁹⁵

• "Resûlullah (s.a.s.), Muâz'a -o bineğinin terkisinde iken- şöyle buyurdu: "Yâ Muâz b. Cebel!" Muâz da "Buyur Yâ Resûlallah! Emredin" dedi. Bu durum üç kere tekrar etti. Sonra Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Bir kimse sâdik bir kalp ile Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun Resûlü olduğuna şahadet ederse, Allah ona cehennemî haram kılar." Bunun üzerine Muâz: "Yâ Resûlallah! İnsanlara haber vereyim de bu müjdeye sevinirler mi?" dedi. O da "O zaman buna güvenirler" buyurdu. Muâz da ölümüne yakın bir zamanda (bir haberi gizlemiş olmanın) günahından dolayı (günahından, vebalinden kurtulmak için) onu haber verdi.⁹⁶

Bu rivayet, Buhârî'nin 49. babı olan, "Anlayamamalarından Hoşlanmayarak İlimi, Bir Topluluktan Başka Bir Topluluğa Tahsis Etme Babı"nın girişinde yer almaktadır.⁹⁷

• "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Şayet kavmin küfre yakın zamanlarında olmasalardı (yani yeni İslam'a girmemiş olsalardı) şüphesiz Kâbe'yi bozar ve birinden insanların gireceği, diğerinden çıkacakları iki kapı koyardım." Abdullah b. Zübeyr bunu yapmıştır."

Rezîn konunun girişinde bu rivayete atıfta bulunmuş fakat rivayeti aktarmamıştı. Burada ise rivayeti kısaltarak nakletmiştir.⁹⁸ Rivayet daha önce Buhârî'de geçtiği şekliyle verildiği için burada tekrar edilmeyecektir.⁹⁹

• "Hızır, Mûsâ'ya (a.s.): "Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin dedi."¹⁰⁰

Bu, el-Kehf Sûresi 18/67. ayettir. Ayetin geçtiği rivayet, Hızır ve Mûsâ'nın kıssası ile ilgili uzun bir rivayettir ve Buhârî'nin 44. babı olan "İnsanların En Âlimi Hangisidir?" Diye Kendisine Sorulan Bir Âlim İçin Müstehap Olan Şey; İlimi Allah'a Bırakmasıdır Babı"nda yer almaktadır.¹⁰¹

• "Ebû Hüreyre şöyle demiştir: "Resûlullah'tan iki ilim aldım. Onlar, iki kap dolusu oldu."¹⁰²

Bu rivayet, Buhârî'nin 42. babı olan, "İlimi Ezberlemek Babı"nda şu şekilde yer almaktadır: Ebû Hüreyre şöyle demiştir: "Resûlullah'tan iki ilim aldım. Onlar, iki kap dolusu oldu. Onun birini yaydım. Diğerine gelince şayet onu da yaysaydım, bu boğazım kesilirdi."¹⁰³ Ayrıca rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 4. Faslı olan "Hadis Rivayet Etmek" kısmında nakledilmiştir.¹⁰⁴

• "Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Size ancak ilimden az bir miktar verilmiştir."¹⁰⁵

Bu, el-İsrâ Sûresi 17/85. âyetinin son kısmıdır ve Buhârî'de 47. bab başlığı olarak şu şekilde yer almaktadır: "Yüce Allah'ın "Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: "Ruh rabbimin emrindedir ve size ancak (bu) ilimden az bir miktar verilmiştir." (el-İsrâ 17/85) Kavli Babı."¹⁰⁶

• "Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) ile birlikte Medine harabelerinde yürüyordum. O, beraberinde yer alan bir hurma dalından bir değneğe dayanıyordu. O sırada Yahudilerden bir topluluk geçip gidiyordu. Onların bazısı, diğer bazısına "ona ruhu sorun" dedi. Onlardan bir adam kalktı ve Yâ Eba'l-Kâsım! ruh nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber sustu. Ben de "ona

⁹⁴ Buhârî, "İlim", 49 (h. no: 127).

⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/16 (h. no: 5844).

⁹⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

⁹⁷ Buhârî, "İlim", 49 (h. no: 128).

⁹⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

⁹⁹ Rivayet için bkz. Buhârî, "İlim", 48 (h. no: 126) Ayrıca bu çalışma s. 14.

¹⁰⁰ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹⁰¹ Buhârî, "İlim", 44 (h. no: 122).

¹⁰² Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹⁰³ Buhârî, "İlim", 42 (h. no: 120).

¹⁰⁴ İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/23 (h. no: 5857).

¹⁰⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹⁰⁶ Buhârî, "İlim", 47.

vahyolunuyor" dedim. Onun bu hali bitince şöyle buyurdu: "Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: "Ruh rabbimin emrindedir ve size ancak (bu) ilimden az bir miktar verilmiştir." (el-İsrâ 17/85). A'meş "bizim kıraatimiz de böyledir" dedi.¹⁰⁷

Bu rivayet, Buhârî'de 47. babda yer almaktadır. Fakat Buhârî'deki rivayette "Onların bazıları, diğer bazılarına "ona ruhu sorun" dedi" kısmından sonra, "Bazıları da ona bir şey sormayın. Onun hakkında hoşunuza gitmeyecek bir şey söyler, dedi. Bazıları da "mutlaka ona soracağız" dedi." ifadeleri de yer almaktadır.¹⁰⁸

et-Tecrîd li's-sihâh'ın "İlim Bölümü"nü'nün 4. babı: "Hz. Peygamber (s.a.s.) Adına Yalan Söyleyen Kimsenin Günahı ve İlimin Yazılmasının Teşvik Edilmesi Babı" şeklindedir.¹⁰⁹ Rezîn'in bu bab başlığı, Buhârî'nin 38. babı olan, "Hz. Peygamber (s.a.s.) Adına Yalan Söyleyen Kimsenin Günahı Babı" ile 39. babı olan, "İlimin Yazılması Babı" birleşiminden oluşmuştur.

- "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ebû Şâh için yazınız!"¹¹⁰

Bu rivayet, tam bir şekilde Buhârî'nin 39. babında nakledilmiştir.¹¹¹ Ayrıca rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 5. Faslı olan "Hadis Yazmak" kısmının, a) *Hadis Yazımının Câiz Olduğu* başlığı altında nakledilmiştir.¹¹²

- "İlim öğrenmek için gece sohbet etmek."¹¹³

Buhârî'nin 41. babı, "İlim Öğrenmek İçin Gece Sohbet Etmek Babı" şeklindedir.

- "Sesi yükseltmek."¹¹⁴

Buhârî 3. babı, "İlmî Bir Konuda Konuşurken Sesini Yükselten Kimse Babı" şeklindedir.

- "Geceleyin va'zetmek."¹¹⁵

Buhârî 40. babı, "Geceleyin İlim Öğretmek ve Va'zetmek Babı" şeklindedir.

• "Nasihat ederken hoş olmayan bir şey gördüğü zaman öfkelenmek, bu konuda Muâz ve Abdullah b. Huzâfe'nin hadisleri ile buluntu mal (lukata) hadisi vardır."¹¹⁶

Bu konudaki Buhârî'de yer alan bab başlığı şu şekildedir: 28. bab: "Nasihat Ederken ve İlim Öğretirken Hoş Olmayan Bir Şey Gördüğü Zaman Öfkelenmek Babı." Rezîn'in atıfta bulunduğu fakat nakletmediği rivayetler ise Buhârî'nin 28. babında şöyle yer almaktadır:

Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den nakledildiğine göre; Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.s.) buluntu mal hakkında sordu. O da şöyle buyurdu: "Onun bağını (veya kabını) ve kılıfını öğren, bil. Sonra onu bir yıl bildir, anlat. Daha sonra onu kullanabilirsin. Şayet sahibi gelirse de onu geri verirsin. Adam dedi ki "Deve?" (deve de bulunsa yine böyle mi?). Bunun üzerine Hz. Peygamber sinirlendi ve yanakları kıpkırmızı (veya yüzü kıpkırmızı) oldu ve şöyle buyurdu: "Ondan sana ne? Onun (karnında) yetecek kadar suyu ve ayakları vardır. İhtiyacı olduğu zaman suya gider, ağaçlardan otlar. Sahibiyle karşılaşınca kadar onu kendi haline bırak!" Adam "koyun? (durumu nasıldır?) diye sordu. O da "O ya senindir ya kardeşindir ya da kurtundur" buyurdu.¹¹⁷

Ebû Mûsâ'dan nakledildiğine göre; Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hoşlanmadığı şeylerden soruldu. Sorular çoğalınca, sinirlendi ve "Bana istediğiniz şeyi sorun" buyurdu. Bir adam "Benim babam kimdir?" diye sordu. O da "Senin baban Huzâfe'dir." buyurdu. Başka biri kalktı. "Benim babam kimdir? Yâ

¹⁰⁷ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹⁰⁸ Buhârî, "İlim", 47 (h. no: 125); Tirmizî, "Tefsîr (Benî İsrâîl)", 18 (h. no: 3141).

¹⁰⁹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹¹⁰ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹¹¹ Buhârî, "İlim", 39 (h. no: 112); Müslim, "Hac", 447, 448; Ebû Dâvûd, "İlim", 3 (h. no: 3649).

¹¹² İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-usûl*, 8/25 (h. no: 5861).

¹¹³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹¹⁴ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹¹⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹¹⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹¹⁷ Buhârî, "İlim", 28 (h. no: 91).

Resûlallah!" diye sordu. O da "Senin baban Şeybe'nin azatlısı Sâlim'dir." buyurdu. Ömer, Hz. Peygamber'in yüzündeki sinirlenmeyi görünce; "Ya Resûlallah! Biz, Allah Azze ve Celle'ye tevbe ediyoruz" dedi.¹¹⁸

- "Âlimi susup, dinlemek."¹¹⁹

Buhârî 43. babı, "Âlimleri Susup, Dinlemek Babı" şeklindedir.

• "İnsanların en âlimi hangisidir?"¹²⁰ diye kendisine sorulan bir âlim için müstehap olan şey; ilmi Allah'a bırakmasıdır."

Buhârî 44. babı, "İnsanların En Âlimi Hangisidir?" Diye Kendisine Sorulan Bir Âlim İçin Müstehap Olan Şey; İlimi Allah'a Bırakmasıdır Babı" şeklindedir.

- "Öğrencinin işittiği zaman öğrenmek için kadar anlamaya çalışması."¹²¹

Buhârî 36. babı, "Bir Şey İşiten ve İşittiği Şeyi Öğrenmek İçin, Duyduğu Kimseye Tekrar Müracaat Eden Kimse Babı" şeklindedir.

- "İlmin yok olması."¹²²

Buhârî 36. babı, "İlmin Nasıl Yok Olacağı Babı" şeklindedir.

- "İmâmın kadınlara zaman ayırarak va'zetmesi."¹²³

Bu konu ile ilgili Buhârî'de iki bab başlığı bulunmaktadır: Buhârî 32. bab: "İmamın Kadınlara Va'zedip, İlim Öğretmesi Babı" ve 35. bab: "İlim Öğretme Konusunda Sadece Kadınlar İçin Gün Belirlenir mi? Babı."

- "İlim öğrenme konusunda çok istekli olmak."¹²⁴

Buhârî 33. Babı, "Hadisleri Öğrenme Konusunda Çok İstekli Olmak Babı" şeklindedir.

- "Ayaktayken ve mescidde âlime soru sormak."¹²⁵

Bu konu ile ilgili Buhârî'de iki bab başlığı bulunmaktadır: Buhârî 45. bab: "Kendisi Ayakta İken Oturan Bir Âlime Soru Soran Kimse Babı" ve 52. bab: "Mescidde İlimi Zikretmek ve Fetva Vermek Babı."

• "Bu konuda Ebû Mûsâ'dan nakledildiğine göre; bir adam Resûlullah'a (s.a.s.) geldi ve "Allah yolunda savaş (kıtâl) nedir? Birilerimiz milletini korumak, kimimiz de öfkesinden dolayı savaşmaktadır." (Hz. Peygamber) Başını ona doğru kaldırdı."¹²⁶

Rezîn b. Muâviye bu rivayeti kısaltarak aktarmıştır. Rivayet tam bir şekilde Buhârî 45. babda şu şekilde nakledilmiştir:

Ebû Mûsâ'dan nakledildiğine göre; bir adam Resûlullah'a (s.a.s.) geldi ve "Allah yolunda savaş (kıtâl) nedir? Birilerimiz öfkesinden dolayı kimimiz de milletini korumak için savaşmaktadır." (Hz. Peygamber) Başını ona doğru kaldırdı. -Başını soruyu soran kişi ayakta olduğu için kaldırmıştır.- Devamında da şöyle buyurdu: "Kim Allah'ın kelimesi en yüce olsun diye savaşıyorsa, o Allah Azze ve Celle'nin yolundadır."¹²⁷

¹¹⁸ Buhârî, "İlim", 28 (h. no: 92).

¹¹⁹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²⁰ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²¹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²² Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²⁴ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²⁷ Buhârî, "İlim", 45 (h. no: 123); Müslim, "İmâre", 150, 151; Tirmizî, "Fedâilü'l-cihâd", 16 (h. no: 1646); Nesâî, "Cihâd", 21 (h. no: 3133).

- “Binek üzerinde ve işaretle fetva verilmesi.”¹²⁸

Bu konu ile ilgili Buhârî’de iki bab başlığı bulunmaktadır: Buhârî 23. bab: “Binek veya Başka Bir Hayvan Üzerinde Dururken (Sorulan Bir Soruya) Fetva Vermek Babı” ve 24. bab: “Eliyle ve Başıyla İşaret Ederek Fetva Talebine Cevap Veren Kimse Babı.”

- “Bu konuda İbn Abbâs’tan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) Veda haccında (taş atmadan önce) kurban kesme hakkında sorulunca eliyle işaret ederek günahı yoktur cevabını verdi.”¹²⁹

Rezîn’in kısaltarak aktardığı bu rivayet Buhârî 24. babda şu şekilde yer almaktadır:

İbn Abbâs’tan nakledildiğine göre; Hz. Peygamber’e (s.a.s.) Veda haccında bir soru soruldu. Soran kişi şöyle dedi: “Ben taş atmadan önce kurban kestim?” O da eliyle işaret ederek, “*günahı yoktur*” buyurdu. Soran kimse “kurban kesmeden tıraş oldum” dedi. O da eliyle işaret ederek, “*günahı yoktur*” buyurdu.¹³⁰

- “Hz. Ali’den nakledildiğine göre; Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Benim adıma yalan söylemeyiniz. Her kim benim adıma yalan söylese cehenneme girsin.*”¹³¹

Bu rivayet, Buhârî’nin 38. babı olan, “Hz. Peygamber (s.a.s.) Adına Yalan Söyleyen Kimsenin Günahı Babı”nda nakledilmiştir.¹³²

- “Muğîre b. Şu’be’den nakledildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Şüphesiz benim adıma söylenen yalan, başka biri adına söylenen yalan gibi değildir. Kim benim adıma kasten yalan söylese cehennemdeki yerine hazırlansın.*”¹³³

Bu rivayet, Buhârî’nin “İlim bölümünde değil de Cenâiz bölümünün 33. babında nakledilmiştir.¹³⁴ Ayrıca rivayet, Müslim’in Mukaddime bölümünde de nakledilmiştir.¹³⁵

- “Abdullah b. Zübeyr’den nakledildiğine göre babasına şöyle demiştir: “Ben falan ve falan kimsenin hadis rivayet ettiği gibi senin Resûlullah’tan (s.a.s.) hadis rivayet ettiğini iştiriyorum.” Bunun üzerine Zübeyr şöyle dedi: “Bana gelince, ben ondan hiç ayrılmadım fakat onu şöyle derken işittim: “*Kim benim adıma kasten yalan söylese cehennemdeki yerine hazırlansın.*”¹³⁶

Bu rivayet, Buhârî’nin 38. babında nakledilmiştir.¹³⁷

- “Enes’ten nakledildiğine göre o şöyle demiştir: “Sizlere çok hadis rivayet etmekten Resûlullah’ın (s.a.s.) “*Kim kasden benim adıma yalan söylese cehennemdeki yerine hazırlansın*” buyurmuş olmasıdır.”¹³⁸

Bu rivayet, Buhârî’nin 38. babında nakledilmiştir.¹³⁹

- “Ebu Hüreyre’den de bu konuda hadis rivayet edilmiştir.”

Rezîn rivayete atıfta bulunmuş fakat rivayeti aktarmamıştır.¹⁴⁰ Bahsettiği rivayet, Buhârî’nin 38. babında şu şekilde yer almaktadır: Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Benim adıma isim olarak koyabilirsiniz. Fakat künyemi kullanmayınız. Kim beni rüyasında görürse gerçekte görmüş gibi olur. Şüphesiz şeytan benim suretime giremez. “Kim benim adıma kasden yalan söylese cehennemdeki yerine hazırlansın.*”¹⁴¹

¹²⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹²⁹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹³⁰ Buhârî, “İlim”, 24 (h. no: 84).

¹³¹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹³² Buhârî, “İlim”, 38 (h. no: 106); Müslim, “Mukaddime”, 1.

¹³³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹³⁴ Buhârî, “Cenâiz”, 33 (h. no: 1291).

¹³⁵ Müslim, “Mukaddime”, 4.

¹³⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹³⁷ Buhârî, “İlim”, 38 (h. no: 107).

¹³⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹³⁹ Buhârî, “İlim”, 38 (h. no: 108); Müslim, “Mukaddime”, 2.

¹⁴⁰ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 20.

¹⁴¹ Buhârî, “İlim”, 38 (h. no: 110).

• “İbn Vehb’den (ö. 197/813) nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Mâlik bana şunları söyledi: Bilesin ki her işittiğini söyleyen kimse selâmette olamaz. Her işittiğini söyleyip dururken kişi ebediyyen imam da olamaz.”¹⁴²

Bu rivayet, Müslim’in *Mukaddime* bölümünde nakledilmiştir.¹⁴³

• “Abdullah şöyle demiştir: “Şüphesiz şeytan, insan suretine girer. Bir kavme gelir. Onlara yalandan bir hadis nakleder. Daha sonra onlar dağılırlar. Onlardan bir adam şöyle der: “Yüzünü tanıdığım fakat ismini bilmediğim bir adam hadis naklediyordu.”¹⁴⁴

Bu rivayet, Müslim’in *Mukaddime* bölümünde nakledilmiştir.¹⁴⁵

• “Ebû Hüreyre şöyle demiştir: “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ashâbı içinde benden daha fazla ondan hadisi olan hiçbir kimse yoktur. Abdullah b. Amr, müstesnadır. O yazardı, ben yazmam.”¹⁴⁶

Bu rivayet, Buhârî’nin 39. babı olan, “İlmin Yazılması Babı”nda nakledilmiştir.¹⁴⁷ Ayrıca rivayet, İbnü’l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 5. Faslı olan “Hadis Yazmak” kısmının, b) *Hadis Yazımının Yasaklanması* başlığı altında nakledilmiştir.¹⁴⁸

• “İbn Abbâs, şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.s.) ile (yazdırmak istediği) kitabının arasına girmeleri çok büyük bir musibet oldu.”¹⁴⁹

Rezîn’in kısaltarak aktardığı bu rivayet, Buhârî’nin 39. babı olan “İlmin Yazılması Babı”nda tam olarak şu şekilde nakledilmiştir:

İbn Abbâs, şöyle demiştir: Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ağrısı şiddetlenince şöyle buyurdu: “Bana yazacak bir kitap getirin. Size bir kitap yazayım, ondan sonra dalaletle düşmezsiniz.” Ömer şöyle dedi: “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hastalığı ağırlaştı. Yanımızda Allah’ın Kitabı var o bize yeter.” İhtilafa düştüler ve gürültü-patırtı çoğaldı. Bunun üzerine o şöyle buyurdu: “Yanımdan kalkın, benim yanımda tartışmanız doğru olmaz.” İbn Abbas da çıktı ve şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.s.) ile (yazdırmak istediği) kitabının arasına girmeleri çok büyük bir musibet oldu.”¹⁵⁰

• “Ebû Hüreyre şöyle demiştir: “İnsanlar, “Ebû Hüreyre çok hadis rivayet ediyor” diyorlar. Şayet Allah’ın kitabında şu iki ayet olmasaydı hiçbir hadis rivayet etmezdim.” Sonra şu ayetleri okudu: “İndirdiğimiz açık delillerle hidayet bilgisini -kitapta onu insanlara apaçık göstermemizden sonra- gizleyenler yok mu, işte onlara hem Allah lânet eder hem de lânet okuyanlar lânet eder. Ancak tövbe edenler, kendilerini düzeltenler ve gerçeği açıkça ifade edenler bunun dışındadır. İşte bunların tövbesini kabul edeceğim. Doğrusu ben tövbeleri çokça kabul eden ve rahmeti bol olanım.” (el-Bakara 2/159-160). Muhacir kardeşlerimizi çarşılarda alışveriş meşgul ederdi. Ensar kardeşlerimizi de bağ ve bahçelerinde çalışmak meşgul ederdi. Ebû Hüreyre ise karın tokluğuna devamlı Resûlullah’ın (s.a.s.) yanında bulunurdu. Onların hazır bulunmadıkları yerde hazır bulunur, onların ezberlemedikleri sözleri ezberlerdi.”¹⁵¹

Bu rivayet, Buhârî’nin 42. babı olan “İlmi Ezberlemek Babı”nda nakledilmiştir.¹⁵² Ayrıca rivayet, İbnü’l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 4. Faslı olan “Hadis Rivayet Etmek” kısmında nakledilmiştir.¹⁵³

¹⁴² Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 20.

¹⁴³ Müslim, “*Mukaddime*”, 5.

¹⁴⁴ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 20-21.

¹⁴⁵ Müslim, “*Mukaddime*”, 7.

¹⁴⁶ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 21.

¹⁴⁷ Buhârî, “*İlim*”, 39 (h. no: 113).

¹⁴⁸ İbnü’l-Esîr, *Câmi’u’l-usûl*, 8/26 (h. no: 5862).

¹⁴⁹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 21.

¹⁵⁰ Buhârî, “*İlim*”, 39 (h. no: 114).

¹⁵¹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 21.

¹⁵² Buhârî, “*İlim*”, 42 (h. no: 118).

¹⁵³ İbnü’l-Esîr, *Câmi’u’l-usûl*, 8/21 (h. no: 5855).

• “Ebû Hüreyre şöyle demiştir: “Bir gün Yâ Resûlallah! Ben senden çok hadis işitiyorum ama unutuyorum.” O da “*Ridânu yay!*” buyurdu. Onu yaydım. İki eliyle bir şey aldı ve “*onu topla!*” buyurdu. Ben de onu (ridâmı) topladım. Ondan sonra hiçbir şeyi unutmadım.”¹⁵⁴

Bu rivayet, Buhârî'nin 42. babı olan, “İlmi Ezberlemek Babı”nda nakledilmiştir.¹⁵⁵ Ayrıca rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 4. Faslı olan “Hadis Rivayet Etmek” kısmında nakledilmiştir.¹⁵⁶

• “Ebû Hüreyre şöyle demiştir: “Resûlullah'tan iki ilim aldım. Onlar, iki kap dolusu oldu. Onun birini yaydım. Diğerine gelince şayet onu da yaysaydım, bu boğazım kesilirdi.”¹⁵⁷

Bu rivayet, Buhârî'nin 42. babı olan, “İlmi Ezberlemek Babı”nda nakledilmiştir.¹⁵⁸

• “Ebû Saîd el-Makbürî'den (ö. 100/718-19) nakledildiğine göre; Ebû Hüreyre şöyle demiştir: “Yâ Resûlallah! Kıyamet günü şefaatin dolayısıyla insanların en mutlu olanı kimdir?” dedim. “Sende gördüğüm hadis öğrenme arzundan dolayı, bu hadisi bana senden önce birinin sormayacağını zannediyordum. Kıyamet günü şefaatin dolayısıyla insanların en mutlu olanı, halisane bir kalple veya içtenlikle “Lâ ilâhe illallah” diyendir.” buyurdu.¹⁵⁹

Bu rivayet, Buhârî'nin 33. babı olan, “Hadisleri Öğrenme Konusunda Çok İstekli Olmak Babı”nda nakledilmiştir.¹⁶⁰

• “Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.s.) ömrünün sonlarında bize yatsı namazını kıldırды. Selam verince kalktı ve şöyle buyurdu: “Bu gecenizi görüyor musunuz? Bu gecenizden itibaren yüz senenin başında (yüz sene sonra) yeryüzünde bulunan hiçbir kimse kalmayacaktır.”¹⁶¹

Bu rivayet, Buhârî'nin 41. babı olan, “İlim Öğrenmek İçin Gece Sohbet Etmek Babı”nda nakledilmiştir.¹⁶²

• “Ümmü Seleme şöyle demiştir: “Bir gece Resûlullah (s.a.s.) uyandı ve şöyle buyurdu: “Sübhânallah! Allah bu gece ne hazineler indirdi ve ne fitneler indirildi. Odaların sahibelerini (eşlerinizi namaz kıldırarak için) kim uyandırır? Dünyada nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplaktırlar.”¹⁶³

Bu rivayet, Buhârî'nin *Fiten* bölümünün 33. babında nakledilmiştir.¹⁶⁴

• “Enes'ten rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.s.) bir söz söylediği zaman, iyice anlaşılması için üç defa tekrar ederdi. Diğer rivayette ise bir kavme geldiğinde onlara selam verdiği zaman anlamları için üç defa selam verirdi.”¹⁶⁵

Rezîn'in kısaltarak naklettiği iki rivayet, Buhârî'nin 30. babı olan “Anlaşılması İçin Sözü Üç Defa Tekrar Eden Kimse Babı”nda tam olarak şu şekilde nakledilmiştir:

Enes'ten rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.s.) selam verdiği için üç defa selam verir ve bir söz söylediği zaman, üç defa tekrar ederdi.¹⁶⁶

Enes'ten rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.s.) bir söz söylediği zaman, iyice anlaşılması için üç defa tekrar ederdi. Bir kavme geldiğinde onlara selam verdiği zaman üç defa selam verirdi.¹⁶⁷

¹⁵⁴ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 21.

¹⁵⁵ Buhârî, “İlim”, 42 (h. no: 119).

¹⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *Câmi' u'l-usûl*, 8/21 (h. no: 5855).

¹⁵⁷ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 21.

¹⁵⁸ Buhârî, “İlim”, 42 (h. no: 120).

¹⁵⁹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 21.

¹⁶⁰ Buhârî, “İlim”, 33 (h. no: 99).

¹⁶¹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 21.

¹⁶² Buhârî, “İlim”, 41 (h. no: 116); Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 217; Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 18 (h. no: 4348).

¹⁶³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 21.

¹⁶⁴ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, “Fiten”, 33 (h. no: 7069).

¹⁶⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li's-sihâh*, vr. 21.

¹⁶⁶ Buhârî, “İlim”, 30 (h. no: 94).

¹⁶⁷ Buhârî, “İlim”, 30 (h. no: 95).

- “Veda haccında da üç defa “tebliğ ettim mi? diye sordu.”¹⁶⁸

Rezîn’in aktardığı bu rivayet, İbn Ömer tarafından nakledilmiş ve Buhârî’nin 30. babının girişinde yer almıştır.¹⁶⁹

- “İbn Ebî Müleyke’den (ö. 117/735) nakledildiğine göre; Hz. Âişe, bir şey duyup da anlamadığı takdirde öğrenmek için mutlaka tekrar müracaat ederdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kim hesaba çekilirse, azap edilmiş olur.” Bunun üzerine Hz. Âişe şöyle dedi: “Yâ Resûlallah! Allah Azze ve Celle “*kolay bir hesapla hesaba çekilir*” (İnşikâk 84/8) buyurmuyor mu?” dedim. “*Şüphesiz bu arzıdır (yaptıklarının mizana getirilmesidir). Kimin hesabı tartışmalı geçerse helak olur.*”¹⁷⁰

Bu rivayet, Buhârî’nin 36. babı olan, “Bir Şey İşiten ve İşittiği Şeyi Öğrenmek İçin, Duyduğu Kimseye Tekrar Müracaat Eden Kimse Babı”nda nakledilmiştir.¹⁷¹ Ayrıca rivayet, İbnü’l-Esîr tarafından kısaltılarak, *İlim* bölümünün 3. Faslı olan “Eğitim ve Öğretim Âdâbı” kısmında nakledilmiştir.¹⁷²

- “Enes b. Mâlik şöyle demiştir: “Biz Hz. Peygamber’le (s.a.s.) birlikte mescidde otururken, devesinin üzerinde bir adam girdi. Devesini mescidde çökertip, bağladı ve onlara şöyle dedi: “Hanginiz Muhammed’dir? Hz. Peygamber (s.a.s.) onların aralarında dayanmış oturuyordu. Biz de “şu dayanmış bulunan beyaz tenli adam” dedik. Bunun üzerine adam ona şöyle dedi: “Yâ İbn Abdülmüttalib!” Hz. Peygamber de (s.a.s.) ona “buyur, dinliyorum” diye karşılık verdi. Adam: “Sana soru soracağım. Soracağım konular sana ağır gelebilir. Benden incinmeyesin!” dedi. O da “Aklına geleni sorabilirsin.” buyurdu. Adam şöyle dedi: “Senin ve senden öncekilerin Rabbi adına, tüm insanlara seni Allah mı gönderdi?” Hz. Peygamber de “Allâhümme evet” buyurdu. Adam “Allah adına soruyorum, bir gün ve gecede beş vakit namaz kılmanızı sana Allah mı emretti?” Hz. Peygamber de “Allâhümme evet” buyurdu. Adam “Allah adına soruyorum, bu zekâtı zenginlerimizden alıp, fakirlerimize dağıtmanı sana Allah mı emretti?” dedi. Hz. Peygamber de “Allâhümme evet” buyurdu. Adam “senin getirdiğin şeylere iman ettim. Ben kavmimin geride kalanlarına elçiyim. Ben Benî Sa’d b. Bekir’in kardeşi Dımâm b. Sa’lebe’yim.”¹⁷³

Rezîn’in kısaltarak naklettiği bu rivayet, Buhârî’nin 6. babı olan “*İlim Hakkında Gelen Rivayetler ve Yüce Allah’ın “Rabbim! İlmimi arttır” de. (Tâhâ 20/114) Kavli Babı*”nda nakledilmiştir. Buhârî’de yer alan rivayette Adam: “Allah adına soruyorum, senenin bu ayında oruç tutmamızı sana Allah mı emretti?” dedi. Hz. Peygamber de “Allâhümme evet” buyurdu” kısmı Rezîn’in naklettiği rivayette bulunmamaktadır.¹⁷⁴

- “Ubeydullah b. Abdullah’ın (ö. 98/716) İbn Abbâs’tan naklettiğine göre; Hurr b. Kays ile Mûsâ’nın arkadaşı hakkında tartışmıştı. İbn Abbâs; “O Hızır’dır” dedi. O sırada ikisinin yanına Ubeyy b. Ka’b uğradı. İbn Abbâs onu çağırdı ve ona sordu. O da şöyle dedi: “Resûlullah’ı (s.a.s.) ondan bahsederken işittim, o şöyle diyordu: “*Mûsâ, İsrâiloğullarından bir topluluk arasında bulunurken bir adam gelip “senden daha âlim birini biliyor musun?” diye sordu. Mûsâ da “hayır” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah Mûsâ’ya “bilakis kulumuz Hızır vardır” diye vahyetti. Mûsâ onunla buluşabilecek yolu sordu. İşte bu Allah’ın Kitabı’nda anlattığı o ikisinin işlerindedir.*”¹⁷⁵

Rezîn’in kısaltarak naklettiği bu rivayet, Buhârî’nin 16. babı olan “Mûsâ’nın (a.s.) Denizde Hızır’a Gitmesinin Anlatıldığı Rivayet ve Yüce Allah’ın “*Senin öğrendiğin doğruya ulaştırın bilgiden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?*” (Kehf 18/66) Kavli Babı”nda nakledilmiştir. Buhârî’de yer alan rivayet şu şekildedir:

Ubeydullah b. Abdullah’ın İbn Abbâs’tan naklettiğine göre; Hür b. Kays ile Mûsâ’nın arkadaşı hakkında tartışmıştı. İbn Abbâs: “O Hızır’dır” dedi. O sırada ikisinin yanına Ubeyy b. Ka’b uğradı. İbn

¹⁶⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 21.

¹⁶⁹ Buhârî, “İlim”, 30.

¹⁷⁰ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 21.

¹⁷¹ Buhârî, “İlim”, 36 (h. no: 103).

¹⁷² İbnü’l-Esîr, *Câmi’u’l-usûl*, 8/17 (h. no: 5847).

¹⁷³ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 21.

¹⁷⁴ Buhârî, “İlim”, 6 (h. no: 63); Nesâî, “Sıyâm”, 1 (h. no: 2089, 2090).

¹⁷⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrîd li’s-sihâh*, vr. 21.

Abbâs onu çağırdı ve ona şöyle dedi: “Arkadaşım! Mûsâ'nın kendisine ulaşabilmek için yol aradığı arkadaşı hakkında tartıştık. Sen Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ondan bahsederken işittin mi?” O da şöyle dedi: “Evet Resûlullah'ı (s.a.s.) şöyle derken işittim: “Mûsâ İsrailoğullarından bir topluluk arasında bulunurken bir adam gelip “senden daha âlim birini biliyor musun?” diye sordu. Mûsâ da “hayır” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah Mûsâ'ya “bilakis kulumuz Hızır vardır” diye vahyetti. Mûsâ onunla buluşabilecek yolu sordu. Allah da ona balığı bir işaret kıldı ve ona şöyle denildi: “Balığı kaybettiğin zaman dön. Şüphesiz sen onunla buluşacaksın.” Mûsâ denizde balığın izini takip etti. Mûsâ'ya yanındaki genç adam şöyle dedi: Genç, “Gördün mü, dedi, o kayanın yanında konakladığımız zaman balığı unuttum! Onu sana söylemeyi bana unutturan, şeytandan başkası değildir...” Mûsâ, “işte aradığımız bu idi” dedi. Hemen izleri üzerine geri döndüler.” (el-Kehf 22/63-64) Hızır'ı buldular. İşte bu Allah Azze ve Celle'nin Kitabı'nda anlattığı o ikisinin işlerindedir.”¹⁷⁶

• “Saîd b. Cübeyr'den (ö. 94/713) nakledildiğine göre şöyle demiştir: “İbn Abbas'a “Nevf el-Bekâlî, (Hızır'ın arkadaşı) Mûsâ'nın İsrailoğulları'nın Mûsâ'sı olmadığını başka bir Mûsâ olduğunu iddia ediyor” dedim. İbn Abbâs da şöyle dedi: “Allah düşmanı yalan söylemiştir. Übeyy b. Ka'b'ın Hz. Peygamber'den naklettiğine göre o şöyle buyurmuştur: “Allah'ın Peygamberi Musa (a.s.) İsrailoğulları içinde hutbe vermek için kalktı. Ona “insanların en âlimi hangisidir? diye soruldu. O da “en âlim olan benim” cevabını verdi. Bunun üzerine Allah ilmi kendisine bırakmadığı için onu uyardı ve kulları arasında iki denizin birleştiği yerde kendisinden daha âlim bir kulu olduğunu ona vahyetti. Mûsâ şöyle dedi: “Ona nasıl ulaşabilirim?” Ona “büyük bir sepetin içinde bir balık taşı, onu kaybettiğin zaman, onu (kulumu) bulursun.” denildi. O ve yanında bulunan hizmetlisi genç Yûşa b. Nûn, bir sepet içinde balığı yüklenerek yola çıktılar. Bir kayanın yanına varınca kafalarını koyup uyudular. Bu sırada balık sepetten çıktı ve kendine bir boşluk bularak yol aldı. Bu Mûsâ ve hizmetlisi için şaşılacak bir durumdu. Gecenin kalan kısmı ve gündüz yol aldılar. Sabah olduğunda Mûsâ hizmetlisine “yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzda yorgun düştük” dedi. Fakat Mûsâ emrolunduğu yeri geçinceye kadar yorgunluk duymamıştı. Hizmetlisi ona “Gördün mü! o kayanın yanında konakladığımız zaman balığı unuttum” dedi. Mûsâ da ona şöyle dedi: “işte aradığımız bu idi.” Hemen izleri üzerine geri döndüler.¹⁷⁷ Kayaya ulaştıklarında elbisesine bürünmüş bir adam vardı. Mûsâ selam verdi. Hızır da şöyle dedi: “Senin bulunduğun yerde selâm nedir?” Mûsâ da “ben Mûsâ'yım” dedi. Hızır da “İsrailoğullarının Mûsâ'sı mı?” diye sordu. “Evet” cevabını verdi ve şöyle dedi: “Senin öğrendiğin doğruya ulaştıran bilgidir bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?” Hızır da ona “Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin Yâ Mûsâ. Bende Allah'ın bana öğrettiği bir ilim var ki sen onu bilmiyorsun. Sende de Allah'ın sana öğrettiği bir ilim var ki ben onu bilmiyorum.” dedi. Mûsâ “İnşallah beni sabreden bir halde bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim” dedi. Gemileri olmadığı için deniz sahilinde yürüyerek gittiler. İkisinin yanına bir gemi uğradı. Kendilerini gemiye almaları için onlarla konuştular. Onlar, Hızır'ı tanıdılar ve ikisini ücretsiz bir şekilde gemiye aldılar. O sırada bir serçe geldi, geminin kenarına konup, denizden bir veya iki yudum su içti. Hızır “Yâ Mûsâ, benim ve senin ilmin, Allah'ın ilminden şu güvercinin denizden aldığı su kadar bile eksiltmez.” Hızır, geminin tahtalarından birini söküp, çıkardı... İşte bu Allah'ın Kitabı'nda anlattığı o ikisinin işlerindedir. (Hızır şöyle dedi) “Bu benim ve senin aramızın ayrılmasıdır.” Hz. Peygamber de (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah Mûsâ'ya rahmet eylesin! Çok isterdik ki Mûsâ sabretseydi de ikisi arasında geçenler bize anlatılsaydı.”¹⁷⁸

Rezîn'in kısaltarak naklettiği bu rivayet, Buhârî'nin 44. babı olan “İnsanların En Âlimi Hangisidir?” Diye Kendisine Sorulan Bir Âlim İçin Müstehap Olan Şey; İlmi Allah'a Bırakmasıdır Babı'nda nakledilmiştir. Buhârî'de yer alan rivayette Hızır'ın tahtayı söküp, çıkarmasına, oyun oynayan çocuğu öldürmesine ve yıkılmak üzere olan duvarı düzeltmesine Mûsâ'nın itirazları da yer almaktadır.¹⁷⁹

et-Tecrîd li's-sihâh'ın “İlim Bölümü”nün 5. babı, “Hızır Bulunan (Şâhid) Kimse, Bulunmayana (Ğâib) İlmi Tebliğ Etsin.” Bu Sözü İbn Abbâs, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Rivayet Etti Babı” şeklindedir.¹⁸⁰ Rezîn'in bu

¹⁷⁶ Buhârî, “İlim”, 16 (h. no: 74); 19 (h. no:78); Müslim, “Fedâil”, 174.

¹⁷⁷ el-Kehf 18/63-64.

¹⁷⁸ Rezîn b. Muâviye, et-Tecrîd li's-sihâh, vr. 21-22.

¹⁷⁹ Buhârî, “İlim”, 44 (h. no: 122).

¹⁸⁰ Rezîn b. Muâviye, et-Tecrîd li's-sihâh, vr. 22.

bab başlığı, Buhârî'nin 37. babı olan, "Hazır Bulunan (Şâhid) Kimse, Bulunmayana (Ğâib) İlmi Tebliğ Etsin." Bu Sözü İbn Abbâs, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Rivayet Etti Babı" dır.

- "Bu konuda Ebû Şüreyh el-Adevî'nin merfu bir rivayeti vardır."¹⁸¹

Rezîn rivayete atıfta bulunmuş fakat onu aktarmamıştır. Bahsettiği bu rivayet, Buhârî'nin 37. babında şu şekilde nakledilmiştir:

Ebû Şüreyh el-Adevî'den nakledildiğine göre o, Amr b. Saîd'e -Mekke'ye (Abdullah b. Zübeyr'e karşı) ordular¹⁸² gönderirken şöyle demiştir: "Ey Emîr! Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethinin ertesi günü ayağa kalkarak söylediği bir sözü (hutbeyi) sana nakletmem için bana izin ver. O konuşurken kulaklarım onu işitti, kalbim onu ezberledi ve gözlerim onu gördü. Allah'a hamdetti ve sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz Mekke'yi Allah haram kılmıştır. İnsanlar haram kılmamıştır. Allah'a ve ahiret gününe inanan bir mü'min için orada kan dökmesi ve baltayla ağaç kesmesi helal değildir. Şayet birisi çıkar da Resûlullah'a (s.a.s.) orada savaşmak için ruhsat verildiyse (demeye kalkarsa) şöyle deyiniz: "Şüphesiz Allah resûlüne izin verdi, size izin vermedi. Bana da orada bir günde sadece bir saat için izin verdi. Sonra da bugünkü haramlığı, dünkü haramlığıma döndü. Hazır bulunan (şâhid) kimse, bulunmayana (ğâib) tebliğ etsin." Ebû Şüreyh'e "Amr ne dedi?" diye soruldu. O da şöyle cevap verdi: "Ben senden daha iyi biliyorum Yâ Ebâ Şüreyh! Mekke, hiçbir âsiyi, idam kaçığını ve firar eden hırsız barındırmaz."¹⁸³

- "İlim nasıl yok olacak?"¹⁸⁴

Buhârî'nin 34. babı, "İlmin Nasıl Yok Olacağı Babı" şeklindedir.

• "Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720), Ebû Bekir b. Hazm'a (ö. 120/738) şöyle bir yazı yazmıştır: "Bak! Resûlullah'ın (s.a.s.) hadislerinden bulduğunu yaz! Ben ilmin yok olmasından ve âlimlerin göçüp gitmesinden korkuyorum. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinden başkasını kabul etme! (Âlimlere söyle) İlmi yaysınlar. (İlim meclislerinde) Otursunlar ve ilmi bilmeyenlere öğretsinler. Şüphesiz ilim, gizli bir duruma düşmedikçe yok olup, gitmez."¹⁸⁵

Ömer b. Abdülazîz'in bu talimatı Buhârî'nin 34. bab başlığının girişinde de aynı şekilde nakledilmiştir.¹⁸⁶ Ayrıca rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 6. Faslı olan "İlmin Kaldırılması" kısmında nakledilmiştir.¹⁸⁷

• "Abdullah b. Amr'dan nakledildiğine göre o şöyle demiştir: "Resûlullah'ı (s.a.s.) şöyle buyururken işittim: "Şüphesiz Yüce Allah, ilmi insanlardan çekip çıkararak almaz. Fakat hiçbir âlim kalmayınca kadar âlimlerin ruhlarını kabzetmek suretiyle ilmi alır (ortadan kaldırır). Sonra insanlar cahil kimseleri kendilerine başkanlar edinirler. Onlara (meseleler hakkında fetva) sorulur. Onlar da bilgileri olmadığı halde fetva verirler. Böylece hem kendileri sapıtır ve hem de onları saptırlar."¹⁸⁸

Bu rivayet, Buhârî 34. babında nakledilmiştir.¹⁸⁹ Ayrıca rivayet, İbnü'l-Esîr tarafından *İlim* bölümünün 6. Faslı olan "İlmin Kaldırılması" kısmında nakledilmiştir.¹⁹⁰

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hadis tarihinin tasnif döneminde *Kütüb-i Sitte* eserleri başta olmak üzere temel hadis kaynakları kaleme alınmıştır. İlerleyen süreçte de bu eserler üzerine birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bir

¹⁸¹ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrid li's-sihâh*, vr. 22.

¹⁸² Amr b. Saîd, Yezîd'in Medine Valisi'dir. Yezîd ona, kendisine biat etmeyen Abdullah b. Zübeyr'e karşı ordu göndermesini emretmiştir. Hakkı Dursun Yıldız, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/145.

¹⁸³ Buhârî, "İlim", 37 (h. no: 104); Müslim, "Hac", 446; Tirmizî, "Hac", 1 (h. no: 809); Nesâî, "Menâsikü'l-hac", 111 (h. no: 2873).

¹⁸⁴ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrid li's-sihâh*, vr. 22.

¹⁸⁵ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrid li's-sihâh*, vr. 22.

¹⁸⁶ Buhârî, "İlim", 34.

¹⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-usûl*, 8/37 (h. no: 5873).

¹⁸⁸ Rezîn b. Muâviye, *et-Tecrid li's-sihâh*, vr. 22.

¹⁸⁹ Buhârî, "İlim", 34 (h. no: 100).

¹⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-usûl*, 8/33 (h. no: 5871).

tanesi de derleme (cem') faaliyetidir. Bu bağlamda *Kütüb-i Sitte* eserlerindeki rivayetleri ilk defa derleyerek bir araya getiren kişi, *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen* isimli kitabıyla Endülüslü âlim Rezîn b. Muâviye olmuştur. O, *Kütüb-i Sitte* eserleri içerisine İbn Mâce'nin *Sünen*'ini değil de Endülüslü âlimler tarafından en sahih hadis kitabı olarak kabul edilen Mâlik b. Enes'in *Muatta'*ını dahil etmiştir. Daha sonra Mecdüddîn İbnü'l-Esîr, onun kitabını incelemiş ve hadislerin tertibi, bab başlıkları ile ilgili uyumsuzluklar, tekrarlar, ihtisâr, hazfetme ve bazı rivayetleri nakletmeme gibi tespit etmiş olduğu eksiklikleri gidermek için kendisi *Câmiu'l-usûl li-ehâdîsi'r-resûl* isimli bir çalışma kaleme almıştır. Çalışmada bu hususlar göz önünde bulundurulmuş ve İbnü'l-Esîr'in tespitleri örneklerle incelenerek, ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda tespit edilebildiği kadarıyla Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'inde 53 bab, 76 rivayet, Rezîn b. Muâviye'nin *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen*'inde 5 bab, 60 rivayet, İbnü'l-Esîr'in *Câmiu'l-usûl*'ünde ise 6 bab, 51 rivayetin bulunduğu görülmektedir. Rezîn b. Muâviye, bu rivayetlerin 13 tanesini kısaltarak aktarmıştır. 6 yerde de rivayetlere atıfta bulunmuş, birisini bölüm sonunda naklederken, diğerlerini nakletmemiştir. 15, 22, 25, 27, 29 ve 31. babların başlıklarına ve bu bablarda yer alan 6 rivayete kitabının *İlim* bölümünde yer vermemiştir. Rezîn b. Muâviye'nin eserinin bab başlıkları ile ilgili tespit edilen diğer hususlar ise şu şekildedir:

et-Tecrîd li's-sihâh'ın 1. babının (Küçük Bir Çocuğun Hadis İşitmesi Ne Zaman Sahih Olur?), *el-Câmiu's-sahîh*'in 18. babı ile *et-Tecrîd li's-sihâh*'ın 2. babının, (Yüce Allâh'ın "Allah'tan Başka İlah Olmadığını Bil. (Muhammed 47/19) Kavli Gereğince İlim, Söz ve Amelden Öncedir Babı), *el-Câmiu's-sahîh*'in 10. babı ile *et-Tecrîd li's-sihâh*'ın 5. babının ("Hazır Bulunan (Şâhid) Kimse, Bulunmayana (Ğâib) İlimi Tebliğ Etsin." Bu Sözü İbn Abbâs, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Rivayet Etti Babı), *el-Câmiu's-sahîh*'in 37. babı ile aynı olduğu tespit edilmiştir.

et-Tecrîd li's-sihâh'ın 4. babının ise (Hz. Peygamber (s.a.s.) Adına Yalan Söyleyen Kimsenin Günahı ve İlimin Yazılmasının Teşvik Edilmesi Babı), *el-Câmiu's-sahîh*'in 38. babı (Hz. Peygamber (s.a.s.) Adına Yalan Söyleyen Kimsenin Günahı Babı) ile 39. babının (İlimin Yazılması Babı) birleşiminden oluştuğu anlaşılmıştır.

et-Tecrîd li's-sihâh'ın 3. babı (İlimin Ezberlenmesinin Teşvik Edilmesi Babı) ile *el-Câmiu's-sahîh*'in 42. babı benzerlik arz etmektedir. Dolayısıyla Rezîn b. Muâviye bab başlığı olarak, Buhârî'nin bab başlıklarından aynı veya benzer şekilde müstakil veya birleştirilerek sadece 6 tanesine yer vermiştir. Bununla birlikte Buhârî'nin 15, 22, 25, 27, 29 ve 31. babları dışında kalan bab başlıklarına ve başlık altında nakledilen rivayetlere gerek söz olarak gerek rivayetleri nakletmeden kısaca atıfta bulunarak ve gerekse rivayetleri olduğu gibi veya kısaltarak aktararak bir şekilde değinmiştir. (Örneğin 4. bab başlığı altında Rezîn b. Muâviye "ilim öğrenme konusunda çok istekli olmak" şeklinde bir söz nakletmektedir. Bu söz ise Buhârî'de 33. bab başlığıdır.) Onun, Buhârî'nin yukarıda zikredilen 6 babı dışında kalan 47 babını ve rivayetlerini sadece 5 bab altında nakletmesi, çalışmada da görüldüğü gibi İbnü'l-Esîr'in tespit ettiği bab ve rivayet uyumsuzluğunu beraberinde getirmiştir. Ayrıca bunların yanında tekrarlar da dikkat çekmektedir. Örneğin 2. babda şu rivayeti nakletmiştir. "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Hazır bulunan (şâhid) kimse, bulunmayana (ğâib) tebliğ etsin. Sözümlün kendisine ulaştığı kimse, işitenden daha iyi anlayabilir." Daha sonra bu rivayeti 5. bab başlığı olarak aktarmış ve bab başlığı altında da rivayete tekrar yer vermiştir.

Kitaptaki bir diğer husus yine İbnü'l-Esîr'in de tespiti olan kısaltmalardır. Örneğin Rezîn b. Muâviye'nin 1. babında kısaltarak naklettiği rivayet; (Ebû Mûsâ'dan nakledildiğine göre; bir adam Resûlullah'a (s.a.s.) geldi ve "Allah yolunda savaş (kıtâl) nedir? Birilerimiz milletini korumak, kimimiz de öfkesinden dolayı savaşmaktadır." (Hz. Peygamber) Başını ona doğru kaldırdı.) Buhârî'nin 45. babında tam bir şekilde rivayet edilmiştir.

İbnü'l-Esîr'in belirttiği gibi *Kütüb-i Sitte*'de yer almayan rivayetlere de yer verdiği görülmüştür. Örneğin, 3. bab başlığı altında Tâvûs'tan nakledilen, "İlim sahibi olmak için merhametli ve ağırbaşlı olmayı (hilm) öğreniniz" rivayeti, temel hadis kaynaklarından tespit edilememiştir.

Rezîn b. Muâviye'nin *İlim* bölümünde, Buhârî'nin *İlim* bölümü dışında *Cenâiz*, *Fedâilü'l-Kur'ân* ve *Fiten*, *Müslim'in Mukaddime* ve *Mesâcid* bölümlerinden rivayetlere de yer verdiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Rezîn b. Muâviye'nin kitabının *İlim* bölümü özelinde incelenmesini amaçlayan bu çalışmada İbnü'l-Esîr'in kitabını yazma amacı olarak ifade ettiği bab başlıkları ve rivayetlerin uyumsuzluğu, tekrarlar, bazı rivayetlerin kısaltılarak aktarılması, bazılarının ise hiç yer verilmemesi ve *Kütüb-i Sitte*'de bulunmayan rivayetlerin nakledilmesi gibi hususlar tespit edilerek, mukayeseli bir şekilde ortaya konulmuştur. Sadece Rezîn b. Muâviye'nin kitabına bakarak *Kütüb-i Sitte*'de yer alan rivâyetleri okumak isteyen bir kişi için bu yeterli olmayacaktır. Çünkü çalışmada da görüldüğü gibi tespit edilebildiği kadarıyla Rezîn b. Muâviye'nin kitabının *İlim* bölümü ağırlıklı olarak Buhârî rivâyetlerini içermektedir. Diğer *Kütüb-i Sitte* eserlerinden Müslim'in *el-Câmiu's-sahîh*'inden 26 rivayet, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inden 3, Tirmizî'nin *Sünen*'inden 8, Nesâî'nin *Sünen*'inden 6 rivayet ve İmâm Mâlik'in *el-Muvatta*'ından 2 rivâyet yer almaktadır. Rezîn'in kitabında *İlim* bölümündeki 5 bab başlığı altında yer verdiği Buhârî'nin eserindeki bab başlıkları ile rivâyetler, kısaltmadan ve sadece atıfta bulunmaktan da kaynaklı net bir şekilde farkedilemediği için hangisinin bab başlığı, hangisinin rivâyet olduğunun ayrımı noktasında sıkıntı oluşturmaktadır. Bu açıdan Rezîn'in kitabı okunurken veya tahkiki yapılmak istenildiği zaman, sağlıklı bir sonuca ulaşmak için mutlaka Buhârî'nin eserine de müracaat edilmesi gerekmektedir. Bunlarla birlikte Rezîn b. Muâviye'nin kitabı, kendinden sonraki yapılan çalışmalara kaynaklık teşkil etmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir ve olmaya da devam edecektir. Bu noktada en temel hadis kaynakları niteliğindeki *Kütüb-i Sitte* üzerine yapılan ilk cem türü çalışmayı bir bütün olarak görüp, değerlendirebilmek adına, eserin tahkikinin yapılması ve hadis literatürüne kazandırılması da değerli bir faaliyet olacaktır.

KAYNAKÇA

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Dârü'l-Erkâm, 1416/1995.
- Ceylan, Hanifi. *Mecdüddîn İbnü'l-Esîr (v. 606/1210) ve Hadisçiliği*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Doktora Tezi, 2020.
- Çakan, İsmail Lütfi. "Câmiu'l-Usûl li-Ehâdisi'r-Resûl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/136. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1434/2013.
- Güner, Osman. "İbn Mace'nin Süneni ve Kütüb-i Sitte'deki Yeri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 191-209.
- Hâzîmî, Ebûbekir Muhammed b. Mûsâ b. Osmân el-Hemedânî Zeynuddîn. *Ucâletu'l-mubtedî ve fuđâletu'l-müntehâ fi'n-neseb*. thk. 'Abdullâh Kennûn. Kahire: y.y., 1393/1973.
- İbn Ferhûn, İbrâhîm b. 'Alî b. Muhammed b. Ferhûn el-Ya'merî. *ed-Dîbâcu'l-muzheb fi marifeti ayâni'l-ulemâ'i'l-mezheb*. thk. Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nûr. 2 Cilt. Kahire: Dâru't-Türâs., ts.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn. *Câmiu'l-Usûl Tecüme ve Şerh*. çev. Kemal Sandıkçı - Muhsin Koçak. 19 Cilt. İstanbul: Ensar Yayınları, 2008.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn. *Câmi'u'l-usûl li-ehâdisi'r-Rasûl*. thk. Abdülkadir el-Arnaût. 17 Cilt. Dîmeşk: Mektebetü Dârü'l-Beyân, 1392/1972.
- Kandemir, M. Yaşar. "Kütüb-i Sitte". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/6-8. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *el-Muvatta'*. thk. Halîl b. Me'mûn Şeyha. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1429/2008.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Dârü'l-Erkâm, 1419/1999.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430/2009.
- Özpinar, Recep. *İbnü'l-Esîr'in Hadis Usulcülüğü (Câmiu'l-Usûl Mukaddimesi Özeline)*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Sarakustî, Rezîn b. Muâviye. *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen* (Riyad: İmam Muhammed b. Suud İslâm Üniversitesi, 8/8978, 729/1329) vr. 18. (<https://www.alukah.net/library/0/121446> – son erişim tarihi: 20/10/2022)
- Sem'ânî, Ebû Sa'd 'Abdulkerîm b. Muhammed b. Manşûr el-Mervezî. *et-Tahbîr fi'l-Mu'cemi'l-kebîr*. thk. Munîre Nâcî Sâlim. 2 Cilt. Bağdat: Rîâsetu Dîvânî'l-Evķâf, 1395/1975.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1429/2008.
- Ubûdî, Câsim. "Sarakusta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/113-115. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/145-146. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yılmaz, Muhammed. "Sadreddin Konevî'nin Huzurunda Okunan İbnü'l-Esîr'in Câmi'u'l-Usûl Adlı Eserinin Semâ Kayıtları". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2013), 1-19.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnâut ve heyeti. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1405/1985.

Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*, Rezîn b. Muâviye'nin *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen* ile İbnü'l-Esîr'in *Câmi'u'l-usûl* İsimli Eserlerinin *Kitâbü'l-İlim*'deki Bab Başlıkları

Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'inde 53 bab, Rezîn b. Muâviye'nin *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen*'inde 5 bab, İbnü'l-Esîr'in *Câmi'u'l-usûl*'ünde ise 6 bab bulunmaktadır.¹⁹¹

	<i>el-Câmiu's-sahîh</i>	<i>et-Tecrîd li's-sihâh</i>	<i>Câmi'u'l-usûl</i>
1	İlmin Fazileti ve Yüce Allah'ın "Allah içinizden iman edenleri ve ilim sahibi olanları yüksek derecelere çıkarırım. Yapıp ettiklerinizden Allah tamamen haberdardır."(Mücâdele 58/11). "Rabbim! İlmimi arttır" de. (Tâhâ 20/114) Kavilleri Babı	Küçük Bir Çocuğun Hadis İştmesi Ne Zaman Sahih Olur?	İlme Teşvik
2	Konuşmasıyla Meşgulken Kendisine İlmî Bir Konu Sorulan Kimsenin Konuşmasını Tamam-ladıktan Sonra Soru Sorana Cevap Vermesi Babı	Yüce Allâh'ın "Allah'tan Başka İlah Olmadığımı Bil." (Muhammed 47/19) Kavli Gereğince İlim Söz ve Amelden Öncedir Babı	Âlimin Âdâbı
3	İlmî Bir Konuda Konuşurken Sesini Yükselten Kimse Babı	İlmin Ezberlenmesinin Teşvik Edilmesi Babı	Eğitim ve Öğretim Âdâbı
4	Muhaddisin <i>Haddesenâ</i> veya <i>Ahberanâ</i> ve <i>Enbeenâ</i> Sözleri Babı	Hz. Peygamber (s.a.s.) Adına Yalan Söyleyen Kimsenin Günahı ve İlmin Yazılmasının Teşvik Edilmesi Babı	Hadis Rivayet Etmek
5	İmâmın Yanındakilere, Onlarda Bulunan İlmî Bilgiyi İmtihan Etmek İçin Soru Sorması Babı	"Hızır Bulunan (Şâhid) Kimse, Bulunmayana (Ğâib) İlmî Tebliğ Etsin." Bu Sözü İbn Abbâs, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Rivayet Etti Babı	Hadis Yazmak a) Hadis Yazmanın Câiz Olduğu b) Hadis Yazmanın Yasaklanması
6	İlim Hakkında Gelen Rivayetler ve Yüce Allah'ın "Rabbim! İlmimi arttır" de. (Tâhâ 20/114) Kavli Babı		İlmin Kaldırılması
7	Münâvele Hakkında Zikrolunan Rivayetler ve İlim Ehlinin Beldelere İlmî Yazması Babı		
8	İlim Meclisinin Sonuna Doğru Bir Yere Oturan Kimse ve Bir Boşluk Görüp de Oraya Oturan Kimse Babı		<i>el-Câmiu's-sahîh</i>

¹⁹¹ Eserlerle ilgili genel bir tablo için bkz. Ceylan, *Mecdüddîn İbnü'l-Esîr (v. 606/1210) ve Hadisçiliği* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Doktora Tezi, 2020), 76-80.

9	Hız. Peygamber'in (s.a.s.) "Sözümün Kendisine Ulaştığı Kimse, İştenden Daha İyi Anlayabilir" Kavli Babı	24	Eliyle ve Başıyla İşaret Ederék Fetva Talebine Cevap Veren Kimse Babı	39	İlmin Yazılması Babı
10	Yüce Allah'ın "Allah'tan başka ilah olmadığını bil." (Muhammed 47/19) Kavli Gereğince İlim Söz ve Amelden Öncedir Babı	25	Hız. Peygamber'in (s.a.s) Abdü'l-Kays Heyetine İmanı ve İlmi İyi Bir Şekilde Öğrenip, Geride Bıraktıkları Kimselere de Haber Vermelerini Teşvik Etmesi Babı	40	Geceleyn İlim Öğretmek ve Va'zetmek Babı
11	Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Nasihat Ederken ve İlim Öğretirken Bıkmamaları İçin Onların (Sahâbenin) Hallerini Gözetmesi Babı	26	Başına Gelen Bir Konu Hakkında Sormak ve Ehline de Öğretmek İçin Yolculuğa Çıkmak Babı	41	İlim Öğrenmek İçin Gece Sohbet Etmek Babı
12	İlim Ehli İçin Belirli Günler Ayıran Kimse Babı	27	İlim Elde Etmek İçin Nöbetleşme Babı	42	İlmi Ezberlemek Babı
13	Bab: "Allah Kimin Hayrını Dilerse Onu Din Konusunda Anlayışı Kılar."	28	Nasihat Ederken ve İlim Öğretirken Hoş Olmayan Bir Şey Gördüğü Zaman Öfkelenmek Babı	43	Âlimleri Susup, Dinlemek Babı
14	İlimde Anlayışlı Olmak Babı	29	İmamın veya Muhaddisin Yanında İki Dizi Üzerine Çöken Kimse Babı	44	"İnsanların En Âlimi Hangisidir?" Diye Kendisine Sorulan Bir Âlim İçin Müstehap Olan Şey; İlmi Allah'a Bırakmasıdır Babı
15	İlim ve Hikmette Gıpta Etmek Babı	30	Anlaşılması İçin Sözü Üç Defa Tekrar Eden Kimse Babı	45	Kendisi Ayakta İken Oturan Bir Âlime Soru Soran Kimse Babı
16	Mûsâ'nın (A.S.) Denizde Hızır'a Gitmesinin Anlatıldığı Rivayet ve Yüce Allah'ın "Senin öğrendiğin doğruya ulaştıran bilgiden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?" (Kehf 18/66) Kavli Babı	31	Kişinin Hizmetçisine ve Ailesine İlim Öğretmesi Babı	46	Hacda Cemreler Taşlanırken Soru Sorma ve Fetva Babı
17	Hız. Peygamber'in (s.a.s.); "Allah'ım ona Kitap'ı öğret." Kavli Babı	32	İmamın Kadınlara Vazedip, İlim Öğretmesi Babı	47	Yüce Allah'ın "Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: "Ruh rabbimin emrindedir ve size pek az bilgi verilmiştir." (İsrâ 17/85) Kavli Babı
18	Küçük Bir Çocuğun Hadisi İştmesinin Ne Zaman Sahih Olacağı Babı	33	Hadisleri Öğrenme Konusunda Çok İstekli Olmak Babı	48	Bazı İnsanların Anlayışlarının Kısa Olması ve Terkten Daha Şiddetli Bir Duruma Düşmeleri Endişesinden Dolayı, Üstün Kılınmış Bazı Şeyleri Yapmayı veya İlan Etmeyi Terk eden Kimse Babı
19	İlim Öğrenmek İçin Yolculuğa Çıkma Babı	34	İlmin Nasıl Yok Olacağı Babı	49	Anlayamamalarından Hoşlanmayarak İlmi, Bir

					Topluluktan Başka Bir Topluluğa Tahsis Etme Babı
20	İlim Öğrenen ve Öğreten Kimsenin Fazileti Babı	35	İlim Öğretme Konusunda Sadece Kadınlar İçin Gün Belirlenir mi? Babı	50	İlim Öğrenme Konusunda Hayâ Etmek Babı
21	İlmin Kaldırılması ve Cehaletin Ortaya Çıkması Babı	36	Bir Şey İşiten ve İşittiği Şeyi Öğrenmek İçin, Duyduğu Kimseye Tekrar Müracaat Eden Kimse Babı	51	Kendisi Utandığı İçin Soru Sormayı Başkasına Emreden Kimse Babı
22	İlmin Fazileti Babı	37	Bab: "Hazır Bulunan (Şâhid) Kimse, Bulunmayana (Ġâib) İlmi Tebliğ Etsin." Bu Sözü İbn Abbâs, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Rivayet Etti.	52	Mescidde İlmi Zikretmek ve Fetva Vermek Babı
23	Binek veya Başka Bir Hayvan Üzerinde Dururken (Sorulan Bir Soruya) Fetva Vermek Babı	38	Hz. Peygamber (s.a.s.) Adına Yalan Söyleyen Kimsenin Günahı Babı	53	Soru Sorana Sorduğundan Fazlasıyla Cevap Veren Kimse Babı

الألوكة
www.alukah.net

الألوكة
www.alukah.net

Rezîn b. Muâviye es-Sarakustî, *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen* (Riyad: İmam Muhammed b. Suud İslâm Üniversitesi, 8/8978, 729/1329) vr. 18-22. (<https://www.alukah.net/library/0/121446> – son erişim tarihi: 20/10/2022)